

Iskustvo uporabe NICHD protokola prilikom provođenja forenzičkih intervjuja s djecom: perspektiva stručnih suradnika izvanpravne struke na sudovima u Hrvatskoj

Petrić, Laura

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:869978>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Laura Petrić

**Iskustvo uporabe NICHD protokola prilikom provođenja
forenzičkih intervjua s djecom: perspektiva stručnih
suradnika izvanpravne struke na sudovima u
Hrvatskoj**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Laura Petrić

**Iskustvo uporabe NICHD protokola prilikom provođenja
forenzičkih intervjua s djecom: perspektiva stručnih
suradnika izvanpravne struke na sudovima u
Hrvatskoj**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Ana Tokić Milaković

Zagreb, 2022.

Zahvala

Posvećeno prvenstveno dvoje ljudi radi kojih i jesam odlučila postati socijalnim radnikom mojim roditeljima - mami Jasni i tati Igoru, te dvoje najvećih podržavatelja sestri Pauli i bratu Jakovu.

Hvala vam na svemu i volim vas!

Iskustvo uporabe NICHD protokola prilikom provođenja forenzičkih intervjua s djecom: perspektiva stručnih suradnika izvanpravne struke na sudovima u Hrvatskoj

Sažetak:

Forenzički intervjui predstavljaju razvojnim obilježjima prilagođenu i s pravnog gledišta pouzdanu, dokaznu metodu prikupljanja informacija koje su potrebne za istražne postupke ili suđenja u kojima djeca sudjeluju kao svjedoci ili žrtve. Intervjui provode specijalno osposobljeni stručnjaci primjenjujući istražene i u praksi potvrđene metode usustavljene protokolima. Vješto provedena forenzička ispitivanja ključ su dobivanja s pravnog gledišta nepobitnih iskaza, a to je jedino moguće ostvariti ukoliko ista provode educirani ispitivači kojima je zadovoljena potreba za stručnom podrškom. U Republici Hrvatskoj forenzička ispitivanja provode se na sudovima od strane stručnih suradnika izvanpravne struke. Ovim istraživanjem ispitalo se iskustvo uporabe NICHD protokola za provođenje forenzičkih ispitivanja na nacionalno reprezentativnim uzorku stručnih suradnika izvanpravne struke na županijskim i općinskim sudovima u Republici Hrvatskoj koji ga u svojoj praksi koriste. Rezultati pokazuju da su stručni suradnici općenito zadovoljni protokolom te načelno nemaju poteškoća s pridržavanjem određenih faza protokola, no kako je institucionalna stručna podrška u vidu kontinuiranih edukacija i supervizija nepostojeća i potrebna.

Ključne riječi: NICHD protokol, forenzički intervjui s djecom, stručna podrška, iskustva stručnih suradnika, supervizija

Experience of NICHD protocol usage in conducting forensic interviews with children: perspective of extralegal profession expert associates at courts in Croatia

Summary:

The forensic interview can be defined as a developmentally appropriate and legally sound method of acquiring child testimonies, that is necessary for the investigative process and criminal trials in which children are primary witnesses or victims. These interviews are conducted by experts, specifically educated to use one of the forensic investigative protocols. Skillfully conducted forensic interviews can be considered crucial for acquiring legally sound testimonies, and achieving this is only possible if interviews are conducted by well-educated experts that have access to professional support. In the Republic of Croatia forensic interviews are conducted at county and municipal courts by expert associates of the extralegal profession. This research gave nationally representative insight into expert associate's experience of NICHD protocol usage while conducting forensic interviews. Findings have shown that expert associates are complacent with protocol by itself, that they don't have difficulties with adherence to it, but that there is evident nonexistence of institutional professional support, mainly in form of education and supervision

Key words: NICHD protocol, forensic interviewing of children, professional support, expert associate experience, supervision

Izjava o izvornosti

Ja, Laura Petrić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Laura Petrić

Datum: 10.07.2022.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. <i>Kratka povijest forenzičkih ispitivanja</i>	2
1.2. <i>NICHD istražni protokol</i>	3
1.3. <i>Primjena modela forenzičkih ispitivanja u Republici Hrvatskoj i zakonodavni okvir</i>	7
2. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja.....	9
3. Metoda.....	10
3.1. <i>Uzorak</i>	10
3.2. <i>Mjerni instrument i postupak</i>	12
3.3. <i>Etički aspekti istraživanja</i>	13
3.4. <i>Obrada podataka</i>	14
4. Rezultati i rasprava.....	15
4.1. <i>Subjektivno iskustvo stručnih suradnika s uporabom NICHD protokola pri provođenju forenzičkih intervjua s djecom svjedocima nasilja</i>	15
4.1.1. <i>Percipirani aspekti korisnosti NICHD protokola</i>	15
4.1.2. <i>Problemi i izazovi koji proizlaze iz uporabe NICHD protokola</i>	18
4.2. <i>Pridržavanje faza NICHD protokola</i>	19
4.2.1. <i>Učestalost korištenja pojedinih faza NICHD protokola</i>	19
4.2.2. <i>Odstupanje od protokola u svrhu prilagodbe djetetu</i>	25
4.3. <i>Percipirana korisnost smjernica NICHD protokola</i>	27
4.3.1. <i>Najkorisnije smjernice NICHD protokola iz perspektive stručnih suradnika</i> ..	28
4.4. <i>Iskustvo sa stručnom podrškom</i>	30
4.4.1. <i>Iskustvo s edukacijama</i>	30
4.4.2. <i>Iskustvo sa supervizijama vezanim uz korištenje NICHD protokola</i>	36

5. Usputni nalazi	42
5.1. Izvori motivacije za bavljenjem forenzičkim ispitivanjem djece svjedoka	42
5.2. Problemi i izazovi koji proizlaze iz forenzičkih ispitivanja	44
5.3. Iskazi sudionika koji nije pohađao edukacije (S18)	45
6. Završna rasprava i zaključak	46
Popis tablica.....	50
Popis slika.....	50
Literatura:.....	51
7. Prilog	56

1. Uvod

Forenzičko ispitivanje djece tj. forenzički intervju možemo definirati kao razvojnim obilježjima prilagođenu i s pravnog gledišta pouzdanu dokaznu metodu prikupljanja informacija, koje su potrebne za istražne postupke ili suđenja, a uključuju djecu u ulogi svjedoka, te ga provode osposobljeni i neutralni stručnjaci primjenjujući istražene i u praksi potvrđene metode ispitivanja (Petrić, 2020.). Forenzički intervju razvijen je prije skoro 50 godina kao metoda ispitivanja djece žrtava i svjedoka (Faller Coulborn, 2014.). Unatoč činjenici da se radi o području koje je često istraživano, sama istraživanja koja se bave forenzičkim ispitivačima, njihovim stavovima o protokolima i iskustvima s profesionalnom podrškom izuzetno su rijetka, te ih je pregledom literature identificirano svega sedam (Lamb i sur., (2002.a, 2002.b); Wright i Powell, (2006.); Smith, Powell i Lum, (2009.); Powell i sur., (2014.); Rivard i Schriber Compo (2017.); Hanway i Akehurst (2018.); Magnusson i sur., (2020.)). Tako su, primjerice, Wright i Powell (2006.) provedbom istraživanja s osmero forenzičkih ispitivača utvrdili kako je uloga stručne podrške u obliku dobivanja povratnih informacija o metodama ispitivanja koje ispitivači koriste u stvarnim ispitivanjima djece nužan segment procesa educiranja o provođenju forenzičkih ispitivanja, te kako je nužno da se edukacije provode kroz dulji vremenski period upravo kako bi ispitivači shvatili značaj postavljanja nesugestivnih otvorenih pitanja, te kako je jedan od najboljih načina za postizanje toga pregledavanje stvarnih snimaka ispitivanja djece. Autori pritom napominju kako je nužno, ukoliko pregledavanje stvarnih snimki ispitivanja nije moguće radi lokalnih zakonodavnih restrikcija, forenzičkim ispitivačima tijekom edukacija omogućiti uvježbavanje ispitivanja te kontinuiranu superviziju. Naglašava se i važnost provođenja dubinskih intervju s forenzičkim ispitivačima tijekom edukacija o njihovim iskustvima te mišljenju o metodama kojima bivaju podučavani (Wright i Powell, 2006). Slično tome, Smith, Powell i Lum (2009.) su svojim istraživanjem, u kojemu je sudjelovalo ukupno 178 forenzičkih ispitivača, utvrdili kako je pridržavanje najboljim standardima prakse (korištenju nesugestivnih otvorenih pitanja) od strane forenzičkih ispitivača direktna posljedica dobre stručne podrške u vidu kontinuiranih edukacija i supervizija. Specifično iz istraživanja proizlazi kako se isključivo forenzički ispitivači, koji su nedavno prošli edukacije i kojima

je omogućen pristup superviziji vezanoj za provođenje ispitivanja djece, pridržavaju smjernica. Autori pritom skreću pozornost kako stručne podrške, a pogotovo kontinuirane, praktički nema te kako je nužno osigurati ju ukoliko se želi postići zadovoljavajuća razina pridržavanja protokolima za forenzičko ispitivanje djece. Cilj istraživanja koje su proveli Rivard i Schriber Compo (2017.) bio je prikupiti informacije o edukacijama te metodama ispitivanja koje forenzički ispitivači koriste u praksi, kao i dobiti uvid u mišljenja forenzičkih ispitivača o ispitivanjima djece. U istraživanju je sudjelovalo 188 forenzičkih ispitivača. Iz tog istraživanja je proizašlo kako je uloga forenzičkog ispitivača poprilično zahtjevna, ponajprije jer se ispitivanja najčešće provode nad djecom od kojih se dobivaju iskazi o emocionalno iscrpljujućim temama (npr. seksualnom zlostavljanju). Iz istraživanja je proizašlo kako je, iako se primjenjuju standardi najbolje prakse (točnije snimanje iskaza djece audio-video linkom i primjena nekog od postojećih protokola za forenzička ispitivanja), forenzičkim ispitivačima nužno omogućiti dodatne edukacije, jer iako bivaju educirani za korištenje protokola (npr. NICHD-a) imaju tendenciju vratiti se nepouzdanim metodama ispitivanja koja su upotrebljavali prije edukacija.

1.1. Kratka povijest forenzičkih ispitivanja

Razvoj forenzičkih ispitivanja kao zasebne discipline počinje krajem 1970-ih godina u Sjedinjenim Američkim Državama prvenstveno radi nekolicine medijski značajno popraćenih visoko profiliranih slučajeva s kraja 70-ih i početka 80-ih (za pregled vidi Schriber i sur., 2006.) u kojima su se primjenjivale sugestivne metode ispitivanja djece, te rasta svijesti o brojnosti i ozbiljnosti slučajeva seksualnog zlostavljanja (Faller Coulborn, 2014.). Iako su se u začetcima stručnjaci uglavnom oslanjali na vlastitu intuiciju pri ispitivanjima, upravo medijska popraćenost slučajeva, te dovođenje u sumnju dječjih iskaza doveli su do shvaćanja kako je takav neorganiziran pristup nesvrshodan i neprilagođen potrebama kaznenih postupaka, te efektivno ugrožava kaznenopravnu zaštitu djece. Jedan dio pravne struke smatrao je kako stručnjaci koji se bave mentalnim zdravljem, jedini raspolažu profesionalnim kompetencijama potrebnima za provođenje ispitivanja djece, radi čega su ispitivanja često vodili psihijatri i klinički psiholozi. Njihov

pristup ispitivanju djece putem metode kliničkog intervjua vrlo brzo je proglašen neprikladnim za dobivanje jednostavnog, objektivnog i jasnog iskaza od djece, a kakav je upravo nužan u dokaznim postupcima (Zorić, 2004. prema Petrić, 2020), ponajprije jer je svrha kliničkog intervjua kao metode identifikacije i rješavanja problema u sukobu sa, za sudske procese potrebnim ne sugestivnim pristupom.

Nekoliko godina nakon tih prvih medijskih negativno popraćenih slučajeva osniva se prva ustanova za ispitivanje i zaštitu interesa djece NCAC (National Children's Advocacy Center) u kojemu se razvijaju i prve smjernice za provođenje forenzičkih intervjua, predstavljene u obliku brošure naziva „Intervjuiranje seksualno zlostavljanog djeteta“ (Faller Coulborn, 2014.). Gotovo istovremeno i ustanova CornerHouse razvija RATAAC protokol za forenzičko ispitivanje djece u četiri faze, stoga se on može smatrati prvim usustavljenim protokolom za ispitivanje djece, a danas isti predstavlja najkorišteniji protokol na području Sjedinjenih Američkih Država (Faller Coulborn, 2014.). Većina danas postojećih smjernica za ispitivanje djece tako su izravan produkt tih dvaju „uputstava“ za provođenje ispitivanja.

1.2. NICHD istražni protokol

NICHD (National Institute of Child Health and Human Development) istražni protokol za forenzičko ispitivanje djece svjedoka razvijen je kasnih 1990-ih. (Faller Coulborn, 2014.). Danas se NICHD protokol opravdano smatra jednim od najvažnijih protokola u primjeni i to prvenstveno jer predstavlja jedan od najviše istraživanih protokola, sa stotinjak do sad objavljenih znanstvenih članaka, te pet knjiga proizašlih iz istraživanja diljem svijeta, također i jer je kroz suradnju nekoliko zemalja utvrđeno kako je metodom NICHD provedeno preko 40,000 audio-video snimljenih intervjua djece (Faller Coulborn, 2014.).

Protokol je strukturiran, te linearan (sastoji se od faza koje slijede logičan tijek ispitivanja radi čega se može smatrati pravocrtnim), a ispitivačima pruža generalne smjernice i pitanja koja bi mogli postavljati u određenim fazama ispitivanja. Ovaj okvirni

redosljed postoji prvenstveno kako bi se dopustila prilagodba ispitivanja potrebama djece svjedoka. NICHD protokol možemo podijeliti na tri opća dijela predbstantivni, substantivni i završni dio u koju se uklapaju faze koje će biti detaljnije izložene zajedno s generalnim smjernicama i pitanjima koja bi ispitivači mogli koristiti, a što je prikazano u tablici 1.1.

Tablica 1.1. *NICHD protokol s fazama i pitanjima*

Dio	Faza	Opće smjernice te primjeri pitanja
Predsubstantivni	Uvod	Predstavljanje ispitivača i njegove uloge- Ja sam _____. Moj posao je pričati s djecom o stvarima koje su im se dogodile; objašnjava postupak snimanja i tijekom razgovora te se započinje upoznavanje s djetetom; ispituje poznavanje razlikovanja odnosa istine i /laži te se dijete upoznaje s pravilima i pravima ¹
	Uspostava odnosa	Upoznavanje djeteta – Pričaj mi o stvarima koje voliš raditi; Sada te želim bolje upoznati;...
	Ispitivanje epizodičkog pamćenja	Dijete se potiče na priču o nekom neutralnom događaju uporabom otvorenih pitanja, na način da ispriča jedan dan od trenutka buđenja do spavanja. Reci mi sve o npr. prvom danu škole,

¹ Najčešće korištena pravila i prava koja se predstavljaju djeci su:

1. reci mi ukoliko ne znaš kako bi odgovorio
2. ukoliko ne znaš odgovor, slobodno reci ne znam, nemoj pogađati
3. ukoliko ne razumiješ pitanje, slobodno reci kako ga ne razumiješ
4. ukoliko kažem nešto krivo, slobodno reci u čemu sam pogriješio
5. čak i ukoliko misliš da nešto već znam, svejedno mi ponovno reci (Brown i sur. 2019.; Faller Coulborn, 2015.).

		rođendanu, što si radio jučer
Substantivni	Prelazak na pitanja relevantna za slučaj	Sada kada sam te bolje upoznao, želim pričati s tobom o tome zašto si ovdje danas- ukoliko dijete pruža informacije u svezi sa zlostavljanjem, razjasniti je li to izoliran slučaj ili je bilo više događaja zatim prijeći na iduću fazu; malu djecu se ne smije pitati koliko se puta to dogodilo; a sam protokol pruža detaljan okvir točno kada i koja pitanja se upotrebljavaju
	Istraživanje slučaja slobodnom naracijom	Kada dijete pruži informacije vezane za zlostavljanje, ispitivanje se nastavlja poticanjem opisnih odgovora-Što se sljedeće dogodilo, Reci mi više o tome; važno je tražiti i specifične detalje
	Pauza	Vrlo je korisna, posebice ukoliko drugi gledaju intervju, potrebno je djetetu objasniti zašto se pauza koristi i provjeriti jesmo li dobro shvatili što je dijete ispričalo; tijekom pauze ispitivač treba pregledati dobivene informacije i isplanirati ostatak intervjuja. Dijete za vrijeme pauze može raditi što god želi (npr. crtati, otići na toalet, a ukoliko je uznemireno pauza se koristi kako bi se dijete smirilo (npr. primjenama tehnika disanja) i moglo nastaviti ispitivanje)

	Dobivanje informacija koje dijete nije spomenulo	ukoliko dijete nije pružilo neku forenzički važnu informaciju, ispitivač može koristiti direktnija pitanja
	Ako dijete ne spomene nešto o čemu postoje saznanja	Kada si mi pričao o događaju/aktivnosti/osobi rekao si kako _____ reci mi nešto više o tome ili je li ti se nešto dogodilo u vrijeme/mjesto reci mi sve o tome
	Informacije o otkrivanju zlostavljanja	Pred kraj intervjua prijeći na informacije o otkrivanju- Zna li netko drugi za ovo što si mi rekao, reci mi sve o čemu ste razgovarali, Tko je bio prva osoba kojoj si rekla te informacije; ukoliko se sazna za drugi slučaj zlostavljanja ponoviti sve faze od 3.
Završni	Završavanje	Na kraju je potrebno rezimirati razgovor i privesti ga kraju; zahvaliti djetetu na sudjelovanju, ali ne na sadržaju razgovora; te mu dopustiti postavljanje pitanja- Rekao si mi puno toga danas i želim ti zahvaliti što si razgovarao sa mnom, Imaš li mi još nešto za reći
	Neutralna tema	Na samome kraju prijeći na neutralnu temu-Što ćeš raditi kada odeš odavde; završiti razgovor i zahvaliti djetetu još jednom

(prilagođeno iz NICHDprotocol, 2013. i brojnih istraživanja npr. Orbach i sur., 2000.; Lamb i sur., 2007.; Ahern i sur., 2014. i La Rooy i sur., 2015.).

Skreće se pozornosti kako su 2014. godine, potaknuti istraživanjem Herskowitz i sur. (2014.) kojim se htjelo utvrditi u kojoj mjeri djeca svjedoci nasilja pružaju informacije o zlostavljanju tj. zašto ih u nekim slučajevima ne pružaju, znanstvenici NICHD-a (National Institute of Child Health and Human Development) revidirali NICHD protokol te kako je

razvijena tzv. podržavajuća verzija protokola. Prvenstveno jer su standardnom verzijom protokola iz kasnih 1990-ih naglašeni metode za dobivanje iskaza od motivirane i suradljive djece (Orbach i sur. 2000.). Novom verzijom protokola tako se produljuje faza uspostave odnosa, a ispitivače se usmjeruje da budu podržavajući, smiješe se, koriste dječjim imenom, te ih se potiče da se osvrnu na dječju emocionalnost s komentarima podrške, no prisutna je i napomena kako je važno takve komentare ne upotrebljavati tijekom razgovora o zlostavljanju (NICHDprotocol, 2014.).

1.3. Primjena modela forenzičkih ispitivanja u Republici Hrvatskoj i zakonodavni okvir

NICHD protokol u standardnoj verziji primjenjuje se u Republici Hrvatskoj prilikom provođenja forenzičkih ispitivanja djece. Primjena samog protokola počinje nakon dva sata edukacija naziva „Svjedočenje djece žrtava i svjedoka kaznenih djela: pravni i psihološki aspekti“ koje su provedene 2015. godine u zajedničkoj organizaciji Ministarstva pravosuđa i UNICEF-a. Te edukacije su provedene od strane stručnjaka Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba (u daljnjem tekstu Poliklinika), ponajprije jer Poliklinika predstavlja prvu ustanovu u Republici Hrvatskoj koja promovira koncept forenzičkog ispitivanja djece (Petrić, 2018.; Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2010). Tim edukacijama osposobljeno je za provođenje forenzičkih intervjua metodom NICHD protokola ukupno 24 stručna suradnika izvanpravne struke² (Petrić, 2018.). Danas je situacija nešto drugačija, te je uslijed umirovljenja broj zaposlenih i obrazovanih stručnih suradnika izvanpravne struke za primjenu protokola smanjen na 19³. Napominje se kako je ovaj protokol u uporabi u najmanje 14 zemalja diljem svijeta⁴ (La Rooy i sur., 2015.), te kako se slaže s generalnim smjernicama donesenim u svezi provođenja ispitivanja djece u Republici Hrvatskoj, a koja pronalazimo

² Iako je na sudovima službeni nazivi za zanimanja osoba koje rade poslove stručnih suradnika izvanpravne struke stručni suradnik, savjetnik i viši stručni savjetnik; radi pojednostavljenja u tekstu isti će bit navođeni isključivo kao stručni suradnici ili sudionici.

³ Trenutno je na poslovima stručnih suradnika zaposlena 21 osoba, no jedna od njih nije imala prilike sudjelovati na edukacijama te se ne može smatrati obrazovanom za provođenje ispitivanja NICHD protokolom, a jedan stručni suradnik nije pristupio istraživanju.

⁴ Protokol je u neslužbenoj uporabi u većem broju zemalja, no nije moguće procijeniti točan broj.

u Zakonu o kaznenom postupku (u daljnjem tekstu ZKP), Zakonu o sudovima za mladež (u daljnjem tekstu ZSM), Pravilniku o radu stručnih suradnika izvanpravne struke na poslovima delinkvencije mladih i kaznenopravne zaštite djece u državnim odvjetništvima i na sudovima (u daljnjem tekstu Pravilnik) te Protokolu o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece (u daljnjem tekstu Protokol u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja).

Kazneni postupak u predmetima kaznenopravne zaštite djece u Republici Hrvatskoj propisan je u nekoliko zakona, Pravilnikom i Protokolom u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja. Tako se prema ZSM-u (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19) navodi da je postupak hitan, pruža se definicija djeteta kao osobe mlađe od 18 godina, te se propisuje postupanje u slučaju da je kazneno djelo (iz tzv. kataloga kaznenih djela) počinjeno na štetu djeteta. Prema ZKP-u (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19) ispitivanja djece svjedoka provode se u zasebnim prostorijama bez prisutnosti suca i stranaka putem audio-video uređaja, ispitivanje se snima, a dijete se ponovno ispituje samo u iznimnim okolnostima. Pravilnik (NN 22/13) između ostalog propisuje kako ispitivanja djece svjedoka provode stručni suradnici izvanpravne struke tj. osobe koje su završile sveučilišni diplomski studij iz socijalne pedagogije, socijalnog rada ili psihologije. Navode se i poslovi koje obavljaju od kojih se izdvajaju ispitivanje djeteta kao svjedoka ili oštećenika putem audio-video uređaja, te pružanje pomoći sucima pri ispitivanju kroz pripremu djeteta i pružanje stručnog mišljenja o djetetovoj spremnosti i sposobnosti za ispitivanje, načinu ispitivanja i sudjelovanjem u ispitivanju. Protokol u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja (Vlada Republike Hrvatske, 2014.) pruža detaljan opis obveza nadležnih tijela, te drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju zlostavljanja i zanemarivanja djeteta i pružanju pomoći i zaštite djece izložene zlostavljanju i zanemarivanju. Protokol u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja također pruža i oblike, način i sadržaj suradnje između nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju seksualnog nasilja i pružanju pomoći i zaštite djeci izloženoj zlostavljanju i zanemarivanju. Kao i

završne odredbe kojima se propisuju postupanja u skladu s aktivnostima ovog Protokola u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja.

2. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Iako su tematika forenzičkog intervjua, postupka ispitivanja djece i načina na koji određeni protokoli utječu na dječje svjedočenje istraživani već nekoliko desetljeća, istraživanja koja se bave samim stručnjacima koji provode intervjue te njihovim iskustvom primjene protokola relativno su rijetka (npr. Wright i Powell, (2006.); Smith, Powell i Lum, (2009.) i Rivard i Schriber Compo (2017.)). U Hrvatskoj se pri forenzičkom ispitivanju djece već skoro deset godina koriste smjernice NICHD protokola, ali do sad nije provedeno niti jedno istraživanje o učincima tih smjernica na ishode forenzičkog ispitivanja djece svjedoka, kao niti o subjektivnom iskustvu stručnjaka s korištenjem protokola.

Cilj ovog istraživanja je bio ispitati iskustvo stručnih suradnika izvanpravne struke s uporabom NICHD protokola prilikom provođenja forenzičkih intervjua s djecom na sudovima u Republici Hrvatskoj, kao i njihovo iskustvo vezano uz stručnu podršku u primjeni protokola. Iz predstavljenog istraživačkog cilja proizašla su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Kakvo je subjektivno iskustvo stručnih suradnika s uporabom NICHD protokola pri provođenju forenzičkih intervjua s djecom svjedocima nasilja?
2. U kojoj mjeri stručni suradnici slijede smjernice određene NICHD protokolom, tj. pojedine faze protokola, te u kojim situacijama od njih odstupaju?
3. Kakva je percipirana korisnost NICHD protokola i njegovih pojedinih smjernica pri ispitivanju djece iz perspektive stručnih suradnika?
4. Kakvo je percipirano iskustvo stručnih suradnika s pohađanim edukacijama o provedbi NICHD protokola?
5. Kakvo je percipirano iskustvo stručnih suradnika sa supervizijskim susretima vezanim uz korištenje NICHD protokola?

Dobivanje odgovora na postavljena pitanja pružit će jedinstven uvid u subjektivno iskustvo stručnih suradnika izvanpravne struke na sudovima u Republici Hrvatskoj vezan za korištenje NICHD istražnog protokola za ispitivanje djece svjedoka, što može doprinijeti unaprjeđenju prakse područja ispitivanja djece na području Hrvatske, a radi uporabe protokola na svjetskoj razini, te male brojnosti sličnih istraživanja rezultati mogu biti korisni i šire.

3. Metoda

3.1. Uzorak

Za potrebe ovoga istraživanja populaciju od interesa predstavljali su visoko specijalizirani stručnjaci iz redova stručnih suradnika sudova izvanpravne struke, a koji su zaposleni na županijskim i općinskim sudovima u Republici Hrvatskoj. Pripadnici ciljne populacije su za potrebe provođenja forenzičkih ispitivanja djece putem NICHD protokola educirani setom edukacija provedenih 2015. godine u organizaciji Ministarstva pravosuđa i UNICEF-a. U Republici Hrvatskoj tim edukacijama za korištenje NICHD protokola pri ispitivanju djece žrtava i svjedoka osposobljeno je točno 24 stručnih suradnika sudova izvanpravne struke raspoređenih po županijskim i općinskim sudovima Republike Hrvatske (Petrić, 2018.). Od razdoblja inicijalnih edukacija dio stručnih suradnika se umirovio ili je napustilo radno mjesto (N=4) te su na mjesto umirovljenih stručnih suradnika u nekim slučajevima došli stručni suradnici (N=2) koji nisu imali prilike sudjelovati u spomenutim inicijalnim edukacijama.

S obzirom kako je ciljna populacija relativno mala odlučeno je kako najbolji pristup ovome istraživanju predstavlja ispitivanje cjelokupne populacije. Iz tog razloga ciljni uzorak za ovo istraživanje je predstavljalo upravo svih dvadeset i jedan trenutno zaposlenih stručnih suradnika izvanpravne struke. Odabrani pristup je stoga bilo istraživanje potpune populacije. Ovakav tip istraživanja smatra se posebno praktičnim kada je populaciju radi male veličine, te specifičnih karakteristika moguće u potpunosti obuhvatiti, a radi toga je namjerno uzorkovanje najčešći način uzorkovanja (Lavrakas,

2008.). S obzirom kako se radi o usko specijaliziranoj populaciji do koje bi bez intervencije Ministarstva pravosuđa bilo teško doći kao primjeren način uzorkovanja za potrebe provođenja ovoga istraživanja odabrana je metoda snježne grude. Dotična metoda uzorkovanja temelji se na ciljnome odabiru uskoga kruga ljudi koji zatim šire uzorak, upućujući istraživača na druge osobe koje bi mogao ispitati, a unatoč tome što je ovom metodom nemoguće osigurati probabilistički uzorak primijenjena je za ispitivanje specifičnih i malobrojnih populacija (Milas, 2009.). Do stručnih suradnika se došlo uz pomoć jednog stručnog suradnika izvanpravne struke s kojim je bila ostvarena prethodna suradnja.

Kao obilježja za koja je bilo nužno da ih sudionici istraživanja posjeduju nametnuli su se mjesto zaposlenja (stručni suradnik izvanpravne struke zaposlen na županijskim ili općinskim sudovima u RH) zatim da je isti pohađao edukacije provedene 2015. temeljem kojih je obrazovan za uporabu NICHD protokola, te da isti NICHD protokol koristi pri ispitivanju djece svjedoka.

U ovom istraživanju sudjelovalo je 20 stručnih suradnika izvanpravne struke, iz čega proizlazi kako se jedan stručni suradnik nije odazvao ispitivanju, no može se smatrati kako je postignuta reprezentativnost uzorka (u istraživanju sudjelovalo 95% ciljne populacije). U istraživanju je sudjelovao i jedan stručni suradnik koji nije zadovoljio nužne odrednice populacije (nije pohađao inicijalne edukacije te nije još provodio ispitivanje djece). Njegovi će iskazi biti obrađeni zasebno i biti predstavljeni u poglavlju „5. *Usputni nalazi*“. Pravilnikom o radu stručnih suradnika propisano je kako poslove istoga obavljaju osobe koje su završile sveučilišni diplomski studij socijalne pedagogije, socijalnog rada ili psihologije (Pravilnik o radu stručnih suradnika izvanpravne struke na poslovima delinkvencije mladih i kaznenopravne zaštite djece u državnim odvjetništvima i na sudovima, NN 22/13). Od ukupno 20⁵ sudionika istraživanja u istraživanju su sudjelovali

⁵ Stručni suradnik koji nije zadovoljio nužne odrednice populacije ipak se navodi u dijelu demografskih obilježja-struka ponajprije kako bi se zaštitio identitet istoga.

socijalni pedagozi (n=10), socijalni radnici (n=6), defektolozi (n=3)⁶ i psiholozi (n=1). Raspon duljine zaposlenja kao stručnih suradnika izvanpravne struke (n=19) pri tome varira od 3 do 38 godina (M=20.16). Forenzičkim ispitivanjem djece stručni suradnici (n=19) se bave od 3 do 25 godina (M= 9.97). Kad je riječ o iskustvu u provođenju forenzičkih ispitivanja djece stručni suradnici (n=19) navode kako su do sad proveli od 30 do preko 1000 ispitivanja, a u prosjeku 390-ak ispitivanja (M=395.37), te kako ispitivanja provode isključivo u prostorijama sudova opremljenim audio-video uređajima. Navedeno je u skladu sa zakonodavnim okvirom koji propisuje da se ispitivanje djeteta svjedoka provodi u zasebnoj prostoriji bez prisutnosti suca i stranaka putem audio-video uređaja, te da se snima (Zakon o kaznenom postupku NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19).

3.2. Mjerni instrument i postupak

U svrhu provedbe ovog istraživanja izrađen je upitnik koji se sastojao od otvorenih i zatvorenih pitanja (ukupno 22 pitanja) podijeljenih u tri specifična tematska odjeljka. Prvi dio sastojao se od pitanja koja se tiču sociodemografskih obilježja (5) koja su poslužila dobivanju uvida u, za istraživanje značajne, informacije o sudionicima, te kako bi se utvrdilo odgovaraju li sudionici definiranoj ciljnoj populaciji. Sljedeća tematska skupina pitanja (9) bila je usmjerena na iskustvo s korištenjem NICHD protokola prilikom provođenja forenzičkih ispitivanja djece, a posljednja skupina pitanja (8) odnosila se na iskustvo sa stručnom podrškom uz orijentaciju na edukacije i superviziju prilagođenu potrebama stručnih suradnika. Sam upitnik (Prilog 1.) postavljen je na platformi „Google Obrasci“, te je sudionicima istraživanja prosljeđen od strane stručnog suradnika s kojim

⁶ Iako se Pravilnikom kao struke koje provode ispitivanja djece navode samo socijalni radnici, socijalni pedagozi i psiholozi, defektolozi koji su prisutni u ovom istraživanju bili su zaposleni na poslovima stručnih suradnika prije dana stupanja Pravilnika na snagu, te se može pretpostaviti kako su visoko obrazovanje završili u vrijeme dok je naziv njihove struke bio profesor defektolog, a obuhvaćao je današnje smjerove socijalne pedagogije i edukacijske rehabilitacije, te kako su zaposleni u vrijeme dok je na snazi bio Pravilnik o sudskim službenicima i namještenicima (NN 63/1997) ili neki raniji, a prema kojima su stručni suradnici suda mogli uz brojne druge bit defektološke struke. Prethodno zaposleni stručni suradnici defektolozi tako su zatečeni na radnom mjestu stručnog suradnika izvanpravne struke u vrijeme izmjena ZKP-a, ZSM-a te donošenja Pravilnika o radu stručnih suradnika radi čega ostaju zaposleni na poslovima stručnih suradnika izvanpravne struke do umirovljenja ili otkaza ugovora o radu.

je prethodno ostvarena suradnja. Pozivno pismo sadržavalo je cilj, svrhu, te zamolbu za sudjelovanjem (Prilog 2.). Rješavanjem upitnika procijenjeno je kako je potrebno između 30 i 45 minuta za njegovo ispunjavanje⁷. S obzirom kako su podaci prikupljeni *online* upitnikom u kojemu su bila prisutna i otvorena pitanja važno je napomenuti kako se radi o rjeđe korištenoj metodi za ovakav tip istraživanja od primjerice intervjua ili fokus grupa, no procijenjeno je kako korištenje *online* upitnika ne bi trebalo predstavljati veći problem s obzirom kako su se do sad pokazali vrijednim načinom prikupljanja podataka s obzirom da omogućavaju lakši i jeftiniji pristup geografski široko rasprostranjenoj populaciji, a koja je prisutna u ovome istraživanju (Braun i sur., 2017 prema Braun i sur., 2020). Nadalje uporaba *online* upitnika mogla bi potencijalno povećati spremnost stručnih suradnika za sudjelovanje u istraživanju jer se radi o potencijalno osjetljivoj temi koja se tiče profesionalnih kompetencija stručnih suradnika, a s druge strane radi toga što su stručni suradnici nerijetko zauzeti pripremanjem djece i provođenjem forenzičkih ispitivanja pa bi se moglo očekivati kako ne bi mogli izdvojiti vrijeme za sudjelovanje u fokus grupama ili intervjuima (Davey i sur., 2019., prema Braun i sur. 2020.).

3.3. Etički aspekti istraživanja

U provedbi ovog istraživanja nameću se ponajprije četiri usko vezana etička pitanja: informirani pristanak, zaštita identiteta, zaštita podataka/povjerljivost i odustajanje od istraživanja (Smythe i Murray, 2000.; Haggerty, 2004.; Koocher i Keith-Spiegel, 2008. svi prema Čorkalo Biruški, 2014.). Informirani pristanak pojednostavljeno predstavlja pružanje svih relevantnih informacija o istraživanju sudionicima, a iz kojega sudionici posljedično odlučuju o svome sudjelovanju u istome (Wiles, 2012.). U ovome istraživanju informirani pristanak je sudionicima pružen u formi pozivnog pisma te u nešto kraćem obliku u uvodnom dijelu online upitnika. Kad se radi o pitanju zaštite identiteta, bitno je ne smetnuti s uma kako sudionicima u online istraživanjima skoro pa ništa osim riječi

⁷ Stručni suradnik koji s kojim je prethodno ostvarena suradnja zamoljen je da pri rješavanju upitnika izmjeri potrebno vrijeme, te o dobivenom vremenskom rasponu izvijesti istraživača kako bi se okvirno procijenilo vrijeme potrebno za ispunjavanje.

istraživača ne garantira anonimnost te kako ju je ključno jasno naznačiti i obrazložiti na koji je način zagarantirana (Salmons, 2014.). U ovome slučaju ona je osigurana na način da se online upitnikom nisu prikupljale e-mail adrese sudionika, kao i izbjegavanjem potencijalno identificirajućih pitanja u samome istraživanju poput pitanja spola, dobi ili grada vezanog uz mjesto rada, a posebno se napominje kako je u svrhu izbjegavanja identifikacije sudionika S18, njegov odgovor uvršten u skupnu kvantitativnu analizu na pitanje o struci. Vezano za povjerljivost u slučaju da su sudionici igdje spomenuli ikakav identificirajući podatak on nije prikazan u rezultatima istraživanja. Mogućnost odustajanja od sudjelovanja u istraživanju je jasno napomenuta u pozivnom pismu te ponovljena u uvodnom tekstu upitnika. Tako su sudionici u svakom trenutku bili u mogućnosti odustati od ispunjavanja izlaskom iz obrasca. Napominje se i kako su uvid u neobrađene podatke imale isključivo dvije osobe: mentorica i autorica rada.

3.4. Obrada podataka

Prilikom analize odgovora sudionika na pitanja otvorenog tipa upotrijebljena je tematska analiza, koja predstavlja metodu identifikacije, analiziranja i izvještavanja o prepoznatim temama unutar prikupljenih podataka (Braun i Clarke, 2006.), ali i široko korištenu metodu obrade narativnih podataka koja omogućava stavljanje naglaska na dublji sadržaj od ostalih metoda obrade podataka (Willig i Rogers, 2017.). Tematska analiza omogućava fleksibilnost koju je drugačije gotovo nemoguće postići uz jednostavno postizanje primarnog cilja kvalitativnih istraživanja-zrcaljenja i pojašnjavanja stvarnog stanja predmeta istraživanja (Boyatzis, 1998., prema Javadi i Zare, 2016.). Pri kodiranju podataka koristio se induktivan i semantički pristup. Kodovi su primarno temeljeni na podacima te ih se nije uklapalo u prethodno postavljene teoretske okvire, a semantički pristup je odabran jer omogućuje zorno dočaravanje onoga što su sudionici htjeli reći bez dubinske interpretacije i traženja skrivenih značenja (Boyatzis, 1998., prema Javadi i Zare, 2016.). Obrada podataka slijedila je šest koraka koje su Braun i Clarke (2006.) detaljno opisali: upoznavanje s podacima, kodiranje, stvaranje tema, revizija tema, definiranje i imenovanje tema te pisanje istraživačkog rada. Kvantitativni

dio podataka obrađen je uporabom SPSS programa za statističku obradu podataka i tu se radilo prvenstveno o deskriptivnoj analizi.

4. Rezultati i rasprava

4.1. Subjektivno iskustvo stručnih suradnika s uporabom NICHD protokola pri provođenju forenzičkih intervjua s djecom svjedocima nasilja

Prvim istraživačkim pitanjem, „kakvo je subjektivno iskustvo stručnih suradnika s uporabom NICHD protokola pri provođenju forenzičkih intervjua s djecom svjedocima nasilja“, htjelo se dobiti uvid u subjektivno iskustvo stručnih suradnika s uporabom NICHD protokola pri provođenju forenzičkih intervjua s djecom svjedocima nasilja. U svrhu dobivanja odgovora na postavljeno istraživačko pitanje, uz pitanje otvorenog tipa u Upitniku o opisu vlastitog iskustva s uporabom NICHD protokola, postavljena su im i dva potpitanja u nastavku: smatraju li da je NICHD protokol utjecao na njihovu kvalitetu rada, kako i na koji način te su zamoljeni da opišu probleme i izazove s kojima se susreću prilikom uporabe protokola.

Tematskom analizom utvrđene su dvije teme:

1. Percipirani aspekti korisnosti NICHD protokola
2. Problemi i izazovi koji proizlaze iz upotrebe NICHD protokola

4.1.1. Percipirani aspekti korisnosti NICHD protokola

Iz iskaza sudionika istraživanja zamjetno je kako se radi o generalno pozitivnoj percepciji protokola. Tako dio stručnih suradnika (n=10) navodi kako im postojanje protokola olakšava rad jer im **pruža potrebnu strukturu** (*NICHD protokol mi pomaže da vodim razgovor zadanim slijedom, ... (S04); ..., upravo zbog smjernica i strukture razgovora (S03); ..., jer sam prije organiziranih edukacija radila ista ispitivanja ali više po instinktu, nedovoljno strukturirano (S05)*). Nadalje, stručni suradnici (n=8) navode kako je protokol **praktičan/primjenjiv/olakšava im rad** tj. ispitivanje djece svjedoka

(Praktičan,... (S03);..., primjenjiv u praksi (S13)). Sudionici (n=4) ističu i **sveobuhvatnost**, tj. temeljitost **protokola** (... , *precizno definiran instrument (S01); Mislim da je najkompletniji,... (S07); Taj protokol je sveobuhvatan, temeljit,...(S13)*). Zamjetna je i percepcija (n=3) **prilagodljivosti/primjenjivosti protokola** pojedinom djetetu (... , *prilagoditi ispitivanje specifičnim potrebama djeteta (S12);..., primjeren djeci, a posebno žrtvama,... (S14)*). Sudionici (n=2) ističu da protokol **omogućava pripremu djeteta** (*Ključna faza prije samog intervjua s djetetom je faza PRIPREME, koja uključuje upoznavanje djeteta s postupkom na sudu, uključenim osobama u sam postupak pred sudom, svrhom ispitivanja, načinu ispitivanja (S01)*), jedan stručni suradnik napominje kako protokol omogućava i **pripremu ispitivača** (*Prikupljam informacije o djetetu kako bih se mogla pripremiti za intervju (S12)*). Stručni suradnici (n=4) navode i kako se uporabom protokola postiže i **ujednačenost postupka** (... ,*pridonosi ujednačavanju prakse i olakšava kasnija eventualna vještačenja (S02);..., istovjetan pristup svakom djetetu (S08)*), nekoliko (n=9) ih navodi i **učinkovitost ispitivanja** (*Svrhovit,... , olakšava ispitivanje djece žrtava kaznenih djela,... , procjena sposobnosti djeteta - individualna procjena žrtve (S01); Edukacija upotrebe navedenog protokola pomogla mi je na stručan način postupanju sa djetetom žrtvom (S06);..., prelaskom na ispitivanje dobiti bolje i točnije informacije o samom događaju za koji se vodi postupak (S19)*). Sudionici istraživanja (n=4) navode i kako uporaba protokola **omogućava stjecanje povjerenja između** ispitivača i djeteta (... , *djeca puno opuštenija i otvorenija u razgovoru i samom držanju, ..., stjecanje povjerenja u samog ispitivača (S09);..., zadobivanje povjerenja djeteta pokazala ključnom za kasnije ispitivanje (S12);..., steći povjerenje djeteta (S19)*). Stručni suradnici (n=8) naglašavaju i kako je uvođenje protokola u praksu znatno **smanjilo negativan utjecaj na djecu svjedoke nasilja** (... ,*humaniji i manje traumatizirajući (S07);..., način ispitivanja djece svjedoka znatno manje bolan u odnosu na prijašnje načine ispitivanja djece na sudu...u sudnici, bez pomoći i potpore stručne osobe (S11);..., da, pravilnom pruženom stručnom pomoći djetetu prije ispitivanja tj. pripremom djeteta za svjedočenje, tj. detaljnim opisom postupka i informacijama koje dobije dijete, umanjuje se strah i tjeskoba, uz objašnjenje prostora načina ispitivanja tj. pružanjem verbalne podrške djetetu (S16)*). Između ostalog

troje ih navodi kako primjena **NICHD protokola doprinosi smanjenju pogrešaka** (...*,te mi je ukazala na propuste koji se čine prilikom postavljanja pitanja (S09);..., tako da ne postoji mogućnost da bi se kod bilo kojeg djeteta u postupku ispitivanja preskočila koja od faza ispitivanja, ..., Primjenom protokola se greške ispitivača smanjuju (S12);..., bez postavljanja suvišnih i nepotrebnih pitanja (S19)*), te **utječe na uvećanje kvalitete dječjih iskaza** (n=4) (...*, kako bi iskaz bio što kvalitetniji (S08);..., doprinosi kvalitetnijem iskazu djeteta (S13)*). Uvođenje NICHD protokola je na rad stručnih suradnika (n=6) utjecao i na način da im je **pružio osjećaj sigurnosti** (...*,daje sigurnost kod vođenja intervjua (S09);..., što meni daje osjećaj sigurnosti (S13);...,stručnjaku daje sigurnost i može se pozvati na znanstvene činjenice (S20)*). Zamjetna je i **opća pozitivna evaluacija protokola** kod dijela stručnih suradnika (n=9) (*Zadovoljna sam primjenom protokola (S05); Odličan instrument (S14);..., primjena protokola unaprijedila moj rad (S05)*).

Ovi nalazi su u skladu sa primarnom namjenom NICHD protokola koji se u praksi pokazao kao alat koji omogućuje stvaranje opušteno i podržavajuće atmosfere, te se prilagođava dječjim socijalnim i emocionalnim potrebama. Uspostava odnosa koja se postiže upravo stvaranjem opušteno atmosfere, pridobivanjem povjerenja djeteta i pridržavanjem protokolu od kritične je važnosti za djetetovo „otvaranje“ forenzičkom ispitivaču (LaRoy i sur., 2015.). Stručni suradnici naglašavaju i strukturu kao nešto ključno što je protokol donio, pri tome upravo se osjećaj sigurnosti koji im pruža može izdvojiti kao presudan faktor. Istraživanja potvrđuju kako upravo strukturiranost koju protokoli poput NICHD-a pružaju ima značajan utjecaj na poboljšanje kvalitete ispitivanja (npr. Lamb i sur., 2007.). Utvrđeno je i kako kad se prate smjernice protokola poput NICHD-a prilikom provođenja ispitivanja djece svjedoka nasilja, ispitivači ne dolaze u napast da pribjegu zatvorenim ili navodećim pitanjima, te se posljedično informativnost i forenzička relevantnost prikupljenih dokaza uvećava za oko 50% (npr. Orbach i sur., 2000.; Sternberg i sur., 2001.; Cyr i sur., 2006.). Može se reći kako bez strukture koju pružaju protokoli za forenzičko ispitivanje djece ispitivači „lutaju“ postavljajući zatvorena, navodeća ili pak sugestivna pitanja; čime se direktno ugrožava vjerodostojnost dječjeg iskaza.

4.1.2. Problemi i izazovi koji proizlaze iz uporabe NICHD protokola

Iz istraživanja proizlazi kako dio stručnih suradnika (n=5) **nema problema ili izazova s protokolom ili su oni postojali prije, no više ih nema** (*Od početne nesigurnosti, vezane uz 11 faza intervjua, ..., koja je polako nestala s iskustvom mogu reći kako sada i nemam nekih problema (S01);..., nisam naišla na probleme koristeći protokol..., (S10); U korištenju protokola nemam većih problema u provedbi ispitivanja djece (S19)*). Jedan od sudionika navodi kako mu izazov pri korištenju protokola predstavlja **zabrinutost kako će zaboraviti ili preskočiti koju od faza NICHD protokola** (*..., što ako nešto zaboravim, preskočim i slično,...* (S01)), a jedan spominje i **potrebu za odstupanjem od protokola radi prilagodbe djetetu** (*...,odstupiti od samog protokola i prilagoditi djetetu..., (S09)*). Stručni suradnici (n=4) kao problem navode i **vremensko ograničenje radi duljine protokola** (*Protokol je predugačak za preporučeno ispitivanje djece od 40 minuta maksimalno (S02); Intervju se provodi na sudu, odnosno na dokaznom ročištu, često je vrijeme za ispitivanje ograničeno (S08);..., ponekad nema dovoljno vremena da se protokol u cijelosti provede (S20)*). Jedan od stručnih suradnika navodi kako je preporučena duljina ispitivanja 40 minuta maksimalno, važno je napomenuti kako NICHD protokol nigdje ne propisuje duljinu ispitivanja te je po tom pitanju vrlo fleksibilan, sama ispitivanja tako se mogu provesti i u više zasebnih susreta. Kao problem stručni suradnici (n=5) izdvajaju i **nerazumijevanje za protokol od strane ostalih dionika sudskog procesa** (*Izazovi i problemi uvijek i samo proizlaze iz intervencija sudaca i odvjetnika tijekom ispitivanja djece na video-linku (S11); Problem znaju predstavljati suci istrage koji nisu upoznati s protokolom, koji žele sami postavljati pitanja i često se ubacuju u intervju s djetetom i stručnim suradnikom, nemaju strpljenja, požuruju razgovor, žele odmah prijeći na ispitivanje bez provedbe prethodnih faza intervjua (S12); Samo s time da sudci shvate važnost protokola (S17)*). Kao što je vidljivo problemi i izazovi s NICHD protokolom zapravo ne proizlaze iz samog protokola već iz njegove primjene u sudskim procesima pri čemu se posebno naglašava vremensko ograničenje nametnuto sudskim procesom radi kojeg stručni suradnici percipiraju protokol predugačkim, ali i iz nerazumijevanja drugih dionika sudskog procesa za protokol. Predstavljeno se može smatrati vrlo značajnim problemom pošto su stručni

suradnici izvanpravne struke jedini osposobljeni i u Republici Hrvatskoj zakonodavno ovlašteni za provođenje ispitivanja djece svjedoka, te za direktan razgovor s djetetom, a glavni razlog tome leži u izbjegavanju utjecaja na djetetov iskaz (Peto Kujundić, 2016.).

4.2. Pridržavanje faza NICHD protokola

Kako bi se dobio odgovor na drugo istraživačko pitanje „u kojoj mjeri stručni suradnici slijede smjernice određene NICHD protokolom, tj. pojedine faze protokola, te u kojim situacijama od njih odstupaju“, postavljena su pitanja o tome koliko često koriste pojedine faze protokola, koje su im smjernice najviše koristile u radu, te u kojim su situacijama bili primorani odstupati od tih smjernica. Tematskom analizom kvalitativnog dijela podataka tako su utvrđene dvije teme, **najkorisnije smjernice i odstupanje od smjernica**. S druge strane analizom kvantitativnih podataka dobio se uvid u **učestalost pridržavanja fazama NICHD protokola**. NICHD protokol, iako po svojoj prirodi fleksibilan trebao bi se koristiti što bliže onome kako je propisan. Ta fleksibilnost protokola ponajprije se odnosi na izmjene redoslijeda faza ili pak ponavljanje određenih faza ukoliko se tijekom ispitivanja ukaže potreba za time, ali i na omogućavanje lakše prilagodbe protokola zakonodavstvima te jezično-kulturološkim razlikama različitih zemalja u kojima se isti primjenjuje ili će se uvesti u primjenu (LaRoy i sur., 2015.). Nije neopravdano sumnjati kako se riječ fleksibilnost možda pogrešno tumači kao dopuštenje ispitivačima za svojevóljno preskakanje/ignoriranje prevelikog broja faza.

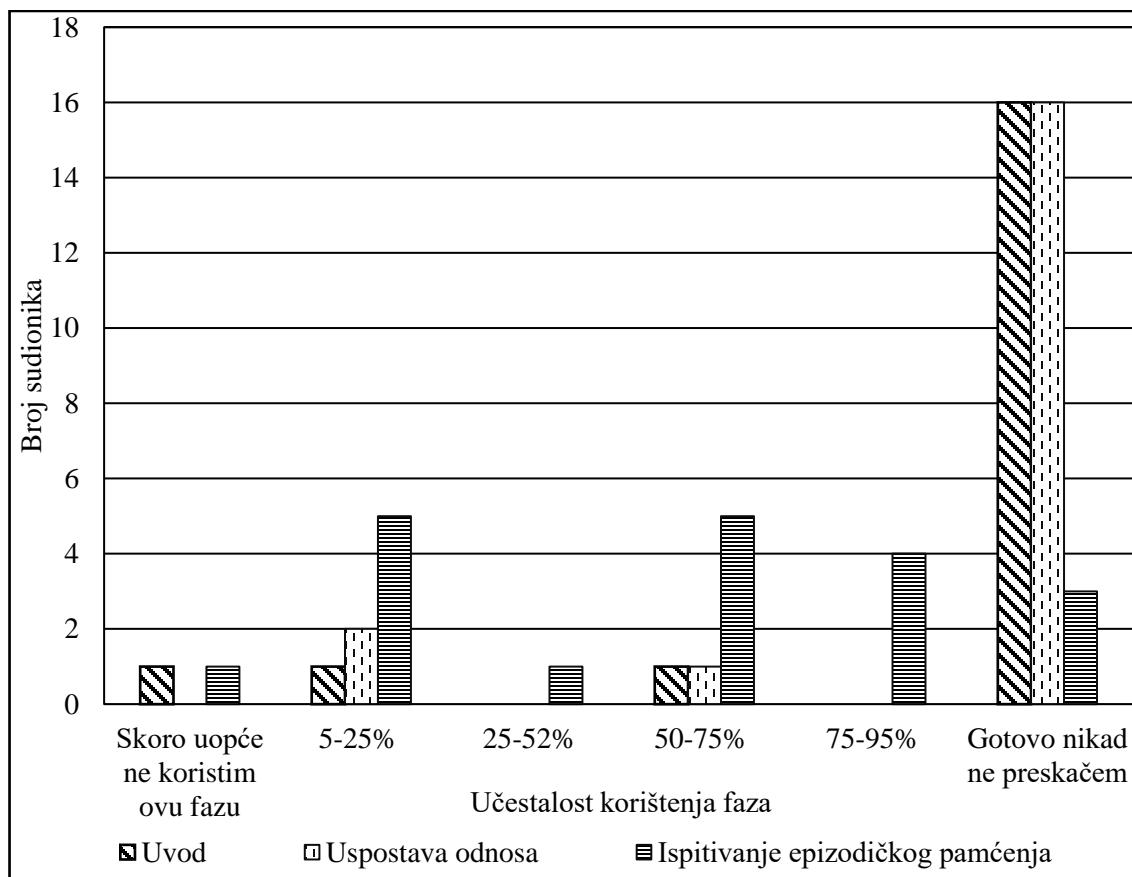
4.2.1. Učestalost korištenja pojedinih faza NICHD protokola

Kako bi se stekao uvid o razini pridržavanja fazama NICHD protokola (koje su prikazane tablicom 1.1. *NICHD protokol s fazama i pitanjima*) prilikom forenzičkog ispitivanja djece svjedoka, stručne suradnike se pitalo koliko često koriste određene faze NICHD protokola. Od stručnih suradnika pritom se tražilo da za svaku od 11 faza NICHD protokola na skali (1. skoro uopće ne koristim ovu fazu; 2. koristim u 5-25% slučajeva; 3. koristim u 25-50% slučajeva; 4. koristim u 50-75% slučajeva; 5. koristim u 75-95%

slučajeva i 6. gotovo nikad ne preskačem ovu fazu) procijene učestalost korištenja faza protokola.

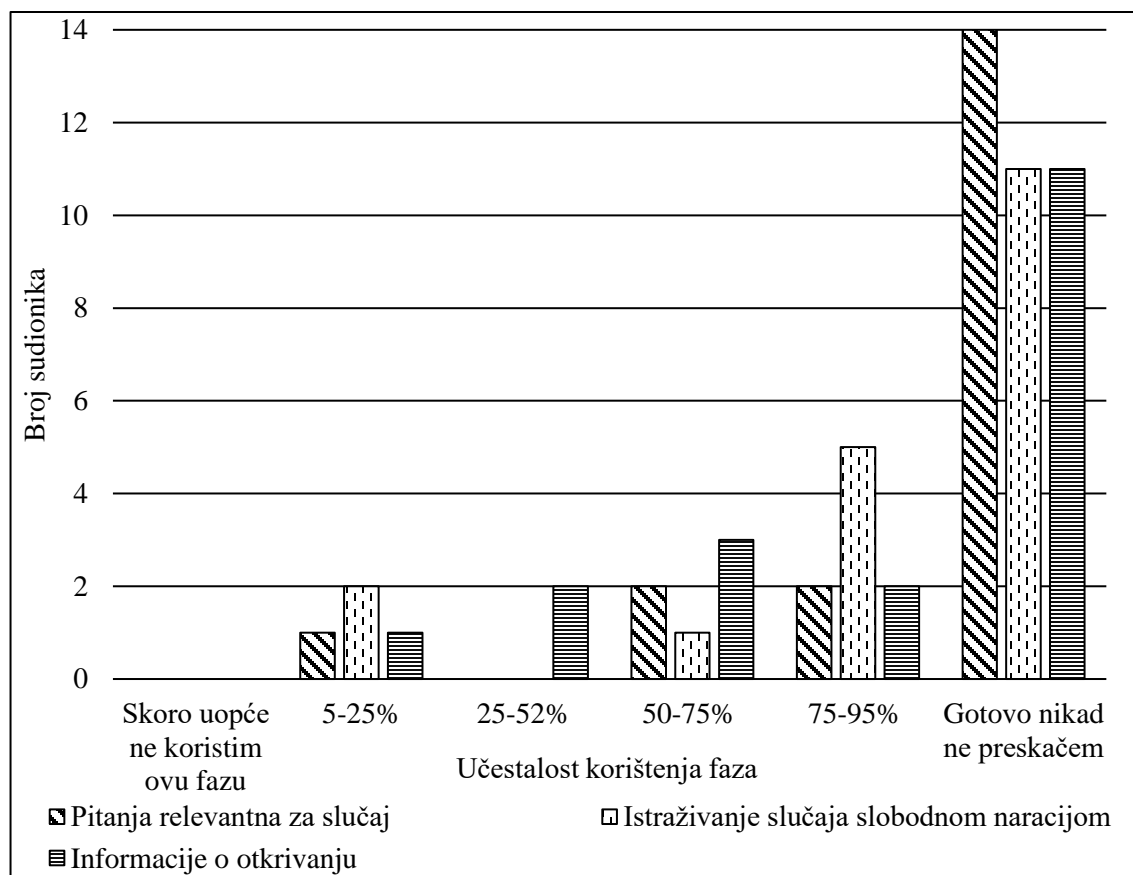
Rezultati istraživanja, kao što je vidljivo na slici 4.1., pokazuju kako kad se radi o **predsubstantivnom dijelu NICHD protokola** (koji obuhvaća faze: uvodna faza, uspostava odnosa te ispitivanje epizodičkog pamćenja) **84,2%** od ukupno 19 stručnih suradnika (n=19) **gotovo nikad ne preskače** prve dvije faze „uvodnu“ i „fazu uspostave odnosa“. S druge strane, kad se radi o fazi „ispitivanje epizodičkog pamćenja“ dobivamo ponešto drugačiji rezultat te možemo reći kako se stručni suradnici tom fazom generalno koriste u 50-75% slučajeva. Ovi rezultati su i grafički prikazani slikom 4.1..

Slika 4.1. Učestalost korištenja faza predsubstantivnog dijela NICHD protokola (1., 2. i 3. faza) od strane stručnih suradnika izvanpravne struke (n=19)

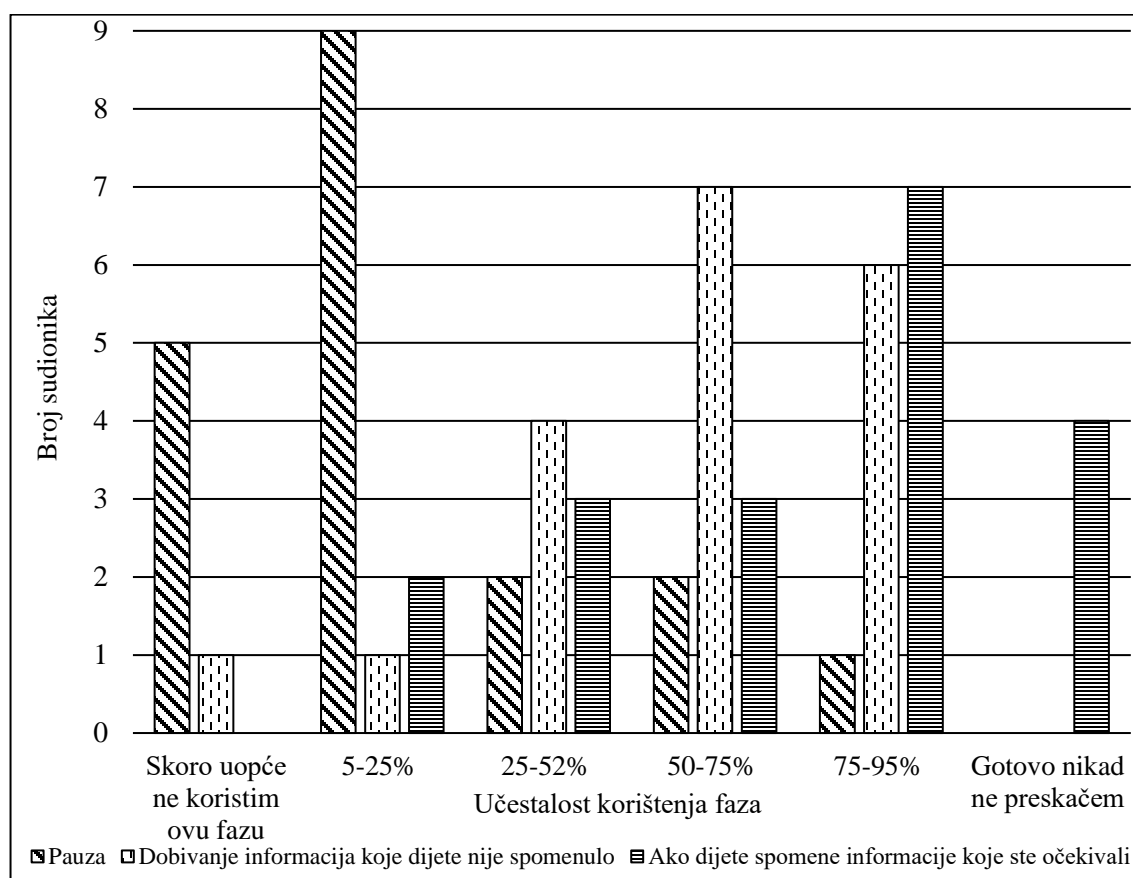
Kao što je vidljivo na Slici 4.2., u substantivnom dijelu (faze: prelazak na pitanja relevantna za slučaj, istraživanje slučaja slobodnom naracijom, pauza, dobivanje informacija koje dijete nije spomenulo, ako dijete ne spomene nešto o čemu postoje saznanja, informacije o otkrivanju zlostavljanja) stručni suradnici su pružili šarolike odgovore. Pri tome možemo reći kako postoji konsenzus stručnih suradnika kad se radi o određenim fazama. Tako kad se radi o fazi „postavljanja pitanja relevantnih za slučaj“ 73,7% stručnih suradnika navodi kako ju gotovo nikad ne preskače. Kod faze istraživanja „slučaja slobodnom naracijom“ većina stručnih suradnika se također opredjeljuje za jednu od opcija te 57,9% stručnih suradnika navodi kako ju gotovo nikad ne preskače (N=11), a jednak postotak sudionika je pružio isti odgovor i za fazu „prikupljanja informacija o otkrivanju“. Predstavljene rezultati grafički su prikazani slikom 4.2.

Slika 4.2. Učestalost korištenja faza substantivnog dijela NICHD protokola (4.,5. i 9. faza) od strane stručnih suradnika izvanpravne struke (n=19)

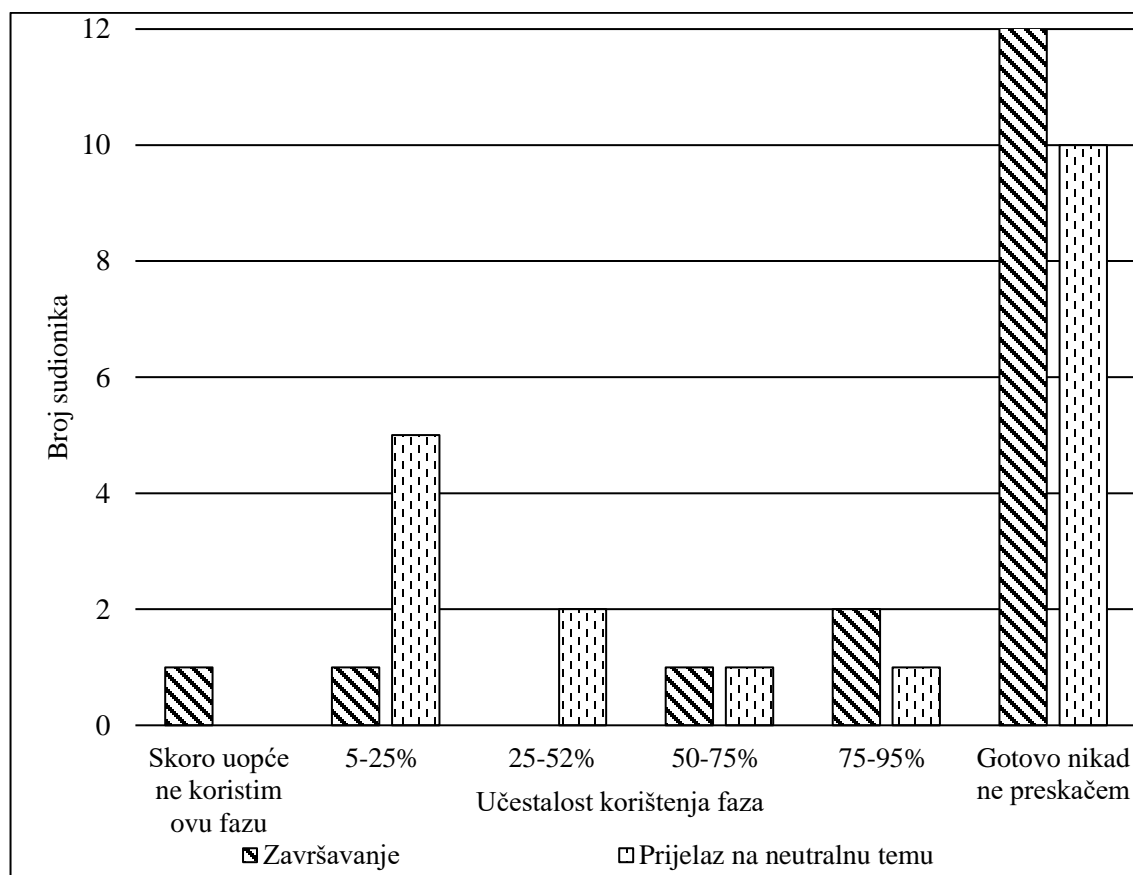
Kad se radi o ostalim fazama substantivnog dijela, a koje su prikazane slikom 4.3., pronalazi se veći raskorak u samoprijavljenoj učestalosti korištenja određenih faza. Tako za fazu „pauze“ devet stručnih suradnika navodi kako ju koriste u 5-25% slučajeva. Kod faze „dobivanja informacija koje dijete nije spomenulo“ najviše stručnih suradnika (n=7) izjavilo je kako ovu fazu upotrebljavaju u 50-75% ispitivanja. Skreće se pozornost kako u obje prethodne faze niti jedan stručni suradnik nije izjavio da ih gotovo nikad ne preskače. Za osmu fazu naziva „ako dijete ne spomene informacije koje ste očekivali“ stručni suradnici većinski (n=7) izjavljuju kako ju upotrebljavaju u 75-95% slučajeva. Ovi rezultati grafički su prikazani slikom 4.3..

Slika 4.3. Učestalost korištenja faza substantivnog dijela NICHD protokola (6.,7. i 8. faza) od strane stručnih suradnika izvanpravne struke (n=19)

Kad govorimo o završnom dijelu, prikazan slikom 4.4., koji obuhvaća faze „završavanje“ i „prijelaza na neutralnu temu“ stručni suradnici se većinski opredjeljuju za jednu od opcija. Tako u slučaju „završavanja“ njih 73,7% (n=14) izjavljuje kako ju gotovo nikad ne preskaču dok za fazu „prijelaza na neutralnu temu“ njih 52,6% (n=10) pruža isti odgovor. Ovi rezultati također su grafički prikazani i to na slici 4.4..

Slika 4.4. Učestalost korištenja faza završnog dijela NICHD protokola (10.i 11. faza) od strane stručnih suradnika izvanpravne struke (n=19)

Iz prikupljenih i prikazanih rezultata može se uočiti kako se stručni suradnici pridržavaju većine faza NICHD protokola, no i kako postoje određene faze poput „pauze“ i faze „dobivanja informacija koje djeca nisu spomenula“, a koje većina sudionika istraživanja preskaču. Unatoč tome što je komparativnih istraživanja malo, može se reći

kako ovi nalazi donekle odstupaju od prijašnjih istraživanja. Ovakva tvrdnja potkrepljuje se prijašnjim istraživanjima iz kojih proizlazi kako stručni suradnici imaju poteškoća s pridržavanjem protokola u cijelosti, a posebice pridržavanjem substantivnom dijelu ispitivanja koji se većinski bazira na postavljanju otvorenih nesugestibilnih pitanja (npr. Sternberg i sur., 2001.; Wright i Powell, 2006. i Thoresen i sur., 2009.). Iz ovog istraživanja za razliku od prijašnjih proizlazi kako većina stručnih suradnika gotovo nikad ne preskače faze u kojima je postavljanje otvorenih nesugestibilnih pitanja najvažnije (faze: pitanja relevantna za slučaj, istraživanje slučaja slobodnom naracijom te informacije o otkrivanju). Napominje se kako je strogo pridržavanje protokola ponekad jednostavno nemoguće s obzirom da određeni slučajevi zahtijevaju apsolutnu prilagodljivost ispitivača te da niti nije nužno (Benia i sur., 2015.). Iako naši stručni suradnici izjavljuju kako nemaju pretjeranih poteškoća s pridržavanjem protokola, zanimljivo je spomenuti kako je jednim istraživanjem utvrđena povezanost između osobina ispitivača i uspješnosti pridržavanja protokola. Otkriveno je kako je pridržavanje protokola te uspješnost ispitivanja pozitivno korelirana s kognitivnim sposobnostima, savjesnošću, emocionalnom inteligencijom i otvorenošću novim iskustvima, a negativno korelirana nošenjem sa stresom te većim iskustvom ispitivača (Lafontaine i Cyr, 2016.). Negativnu korelaciju godina iskustva u provođenju ispitivanja također ustvrđuje i istraživanje koje su proveli Powell i sur. (2014.) iz kojega proizlazi kako iskusni ispitivači rjeđe koriste otvorena pitanja. Razlozi iz kojih Cyr i sur. (2012.) i Smith i sur. (2009.) pretpostavljaju da do toga dolazi su zacrtani obrasci ponašanja, te protek vremena od edukacija kao i nekonzistentno provođenje supervizija.

Slično predstavljenim istraživanjima postoje i ona koja se fokusiraju na pridržavanje protokola, a pritom su se više usmjerila na utvrđivanje korelacije pridržavanja protokola s uspješnošću prikupljanja iskaza od djece. Rezultati takvih studija konzistentno sugeriraju da je pridržavanje smjernica, ponajprije otvorenim pitanjima, izbjegavanjem sugestivnosti, uspostavom odnosa s djetetom, postavljanjem temeljnih pravila te prilagodljivosti ispitivača, ključna za uspješno provođenje ispitivanja djece (npr. Powell, Fisher i Wright, 2005.; Saywitz, Lyon i Goodman, 2011.; Saywitz i

Camparo, 2009.; Pipe i sur., 2004.; Lamb i sur. 1996.; Sternberg i sur. 1996.). Upravo navedene smjernice uvelike odgovaraju onima koje nudi NICHD protokol. Istraživanjima je utvrđeno kako ispitivači koji ga se pridržavaju u većoj mjeri lakše dolaze do uvjerljivih dokaznih svjedočanstava te preciznih iskaza koji doprinose efikasnoj osudi zlostavljača (Pipe i sur. 2013.). Skreće se pozornost i da su za potrebe istraživanja pridržavanja protokola, Lamb i sur. (2008) procijenili kako se ispitivači moraju pridržavati minimalno 8 faza NICHD protokola da bi se forenzičko ispitivanje djece smatralo NICHD ispitivanjem. Postoji nekoliko razloga iz kojih je to presudno za provođenje što kvalitetnijih ispitivanja djece žrtava i svjedoka, a prvenstveno radi toga što je u formi u kojoj se predstavlja ispitivačima protokol prilagođen razvojnim sposobnostima djece te naveliko uvećava šansu da će djeca svjedoci nasilja događaje od interesa opisati precizno. Nadalje razlog iz kojeg je protokol stvoren kao jasno strukturirana uputa koja ispitivačima pruža prikladna otvorena pitanja kojima se pokušava onemogućiti upadanje u zamku sugestibilnosti i postavljanja pitanja temeljenih na ispitivačevim pretpostavkama. Mora se naglasiti i da je protokol stvoren kao prvi svoje vrste, namijenjen korištenju diljem svijeta, od strane ispitivača različitih razina iskustva te od strane ispitivača koji nužno ne trebaju biti upoznati s određenim razvojnim aspektima djece poput sugestibilnosti i razvoja pamćenja prije pohađanja edukacija (LaRoy i sur., 2015.). Između ostalog NICHD protokol je razvijen kao forenzički nepobitan alat koji je prilagođen potencijalnim pravnim izazovima. Upravo strukturiranost te pridržavanje faza protokola onako kako su zamišljene, svoj djeci omogućavaju da na podjednak način pruže iskaz o događajima od interesa za kazneni postupak neovisno o subjektivnim, za slučaj potencijalno ugrožavajućim faktorima na strani ispitivača.

4.2.2. Odstupanje od protokola u svrhu prilagodbe djetetu

Stručni suradnici navode kako je nekoliko skupina razloga radi kojih odstupaju od protokola, a možemo ih podijeliti na razvojna obilježja na strani djece (psihofizička razvijenost i dob djece), smrznutost/ zatvorenost djece, volju djece da pričaju samo o događaju od interesa, odstupanja radi unaprijed instruirane/pripremljene djece,

nesuradljivosti, nesuradljivosti djece/djeca u otporu, uplitanja sudaca, vremenskog ograničenja, te dobivanja informacija koje se ne tiču kaznenog djela od djece svjedoka.

Kad se radi o **obilježjima na strani djece** stručni suradnici navode **psihofizička obilježja** (n=6) (*Intervju s djetetom s višestrukim oštećenjima (...umjerena mentalna retardacija i oštećenje sluha) (S01);..., kod djece sa ADHD (S10);..., kod djece s umjerenom mentalnom retardacijom i kod djece stranaca gdje je jezik i prevoditelj znatno otežavao primjenu protokola (S12);..., te mentalna razvijenost psiho-fizičkom statusu-mentalna dob koja nije u skladu s kronološkom (S19)*). Pet stručnih suradnik navodi **dob** kao primaran uzrok odstupanju od protokola (*U situaciji kad sam ispitivala mlađe dijete koje je bilo zaigrano i imalo potrebu se čuvati i maziti zbog čega sam onda odgovarala na niz njegovih pitanja koja se nisu ticala samog slučaja pa bi se ponovno vraćali na samo ispitivanje, a budući da je često bio u pokretu onda pratila i usmjeravala ga kako bi mogli nastaviti odnosno na kraju i prekinula jer sam procijenila da daljnje ispitivanje nije moguće (S09);..., dob djeteta (S16)*). Zatim sudionici (n=2) navode **smrznutost/zatvorenost djece** (*Eventualno ako je dijete bilo skroz "smrznuto" i zatvoreno (S03); Ako je dijete izrazito zatvoreno, prestrašeno (S07)*). Troje stručnih suradnika navodi **volju djeteta da priča samo o događaju od interesa** (*Dijete je bilo u otporu spram neutralnih tema već je željelo prijeći odmah na predmet razgovora (S03); Djeca ponekad iskažu želju da odgovaraju samo na pitanja o događaju zbog kojeg su pozvana na sud, žele sto prije sve bude gotovo (S04); Pojedino dijete ne želi pričati o neutralnim temama, želi da mu se postave pitanja koja zanimaju sud o događaju u obitelji. (djeca starija od 14 godina) (S08)*). Dvoje ih napominje i **instruiranost/pripremljenost djece** kao uzrok odstupanju (*U situacija kada je dijete prije ispitivanja instruirano što treba reći i uopće ne sluša moja pitanja i upute (S05);..., ili je pod značajnim utjecajem počinitelja (S07)*). Sudionici (N=2) izdvajaju i **nesuradljivost djece/otpore** (*..., kada nije suradljivo (S05); ...,otporima (S14)*). Također dvoje ih navodi i **uplitanje sudaca** kao uzrok odstupanju od protokola (*Potreba suca da sam postavlja pitanja (S06); Svaki put kada je to sudac stopirao (S11)*). Po jedan stručni suradnik kao uzroke odstupanju od protokola navode **vremensko ograničenje** (*..., isključivo zbog vremenskog ograničenja*

za ispitivanje (S20)), te **dobivanje informacija koje se ne tiču kaznenog djela od djece svjedoka** (... , *dobivanje info koje se ne tiču opisa kaznenog djela (S20)*). Značajno je napomenuti kako četvero stručnih suradnika navodi kako **nema odstupanja od protokola** (*Obzirom da je prosječna dob djece koje ispitujemo 11 do 17 godina i da se radi o djeci urednog intelektualnog funkcioniranja, nije bilo potrebe za ikakvim odstupanjima (S02); Nikada u potpunosti nisam odstupala od smjernica NICHD protokola (S14)*).

Nevoljkost djeteta na suradnju (pod koju možemo podvesti smrznutost/zatvorenost, instruiranost djece, otpor djece, te dobivanje informacija koje se ne tiču kaznenog djela) smanjuje se uporabom tzv. podržavajuće verzije NICHD protokola koja je detaljnije predstavljena u uvodnom dijelu rada. Tom novom verzijom protokola upravo se naglašava važnost stjecanja dječjeg povjerenja te pružanja emocionalne podrške, a faze protokola su djelomično izmijenjene (npr. uspostava odnosa je na prvome mjestu, temeljna pravila slijede nakon), te se ispitivačima pruža više smjernica upravo o fazi uspostave odnosa te načinima kako ga održati (NICHDprotocol, 2014.). Napominje se kako se uporaba standardnog NICHD protokola i dalje preporučuje ukoliko su djeca spremna na otkrivanje zlostavljanja te svojevrijem surađuju s ispitivačem; ovo se ponajprije odnosi na djecu koja su već prethodno otkrila zlostavljanje nekome, primjerice roditeljima (Faller i Everson, 2012.). Vještina ispitivača i znanje kako prevladati dječju nevoljkost za suradnjom su od presudne važnosti, pritom se veća razina socio-emocionalne podrške od strane ispitivača, a koja je prisutna u podržavajućoj verziji NICHD protokola, pokazala presudnom za dobivanje iskaza u ispitivanjima djece koja su nesuradljiva (npr. Hershkowitz i sur. 2015.; Ahern i sur., 2014.).

4.3. Percipirana korisnost smjernica NICHD protokola

Kako bi se dobio odgovor na treće istraživačko pitanje „kakva je percipirana korisnost NICHD protokola i njegovih pojedinih smjernica pri ispitivanju djece iz perspektive stručnih suradnika“ stručne suradnike se tražilo da navedu smjernice NICHD-a koje smatraju posebno korisnima. Na taj način se dobio vrijedan uvid u to na koje se smjernice treba posebno obratiti pažnju prilikom organizacije budućih edukacija i supervizija ili

eventualnu prilagodbu protokola potrebama stručnih suradnika u Republici Hrvatskoj. Stručne suradnike se pitalo da izdvoje smjernice koje smatraju najkorisnijima, a rezultati koji su proizašli iz njihovih odgovora bit će predstavljeni, kao i u prethodnom poglavlju, kroz tri generalna dijela (predsubstantivan, substantivan i završni).

4.3.1. Najkorisnije smjernice NICHD protokola iz perspektive stručnih suradnika

Stručni suradnici većinski (n=11) navode neku od faza predsubstantivnog dijela kao najkorisniju. Pritom, dvoje stručnih suradnika navodi **postavljanje temeljnih pravila**, te **pripreme djeteta** (...*,temeljna pravila (S10);..., priprema djeteta (S16)*). S druge strane, većina (n=9) izdvaja **uspostavu odnosa** (*Uspostava odnosa s djetetom (S04);..., najviše u radu mi pomaže uspostava odnosa s djetetom, izgradnja odnosa (S12); Primjereno predstavljanje djetetu, neobavezan razgovor ponekad i kroz igru, opuštanje djeteta i stjecanje odnosa povjerenja objašnjenje samog tijeka provođenja ispitivanja (S19)*). Ovi nalazi mogu se smatrati u skladu s rezultatima opisanim u okviru odgovora na prethodno istraživačko pitanje, budući da je upravo za ovu fazu većina izjavila kako ju gotovo nikad ne preskače. Njih dvoje navodi **ispitivanje epizodičkog pamćenja** kao najkorisniju fazu (*Ispitivanje epizodičkog pamćenja,... (S01);..., epizodičko pamćenje (S20)*). Kod substantivnog dijela ispitivanja stručni suradnici (n=6) navode **generalni postupak postavljanja pitanja** kao najznačajniji, a on se zapravo može odnositi na bilo koju od faza ovog dijela osim faze pauze (*Smjernice kako postavljati pitanja i kako ih prilagoditi dobi i zrelosti djeteta (S02); Najviše mi koriste smjernice koje se tiču postavljanja samih pitanja (S09); Smjernice vezane za vrste pitanja- način postavljanja pitanja (S11)*). Troje sudionika izdvaja fazu **postavljanja pitanja relevantnih za slučaj** (...*,prelazak na pitanja relevantna za slučaj (S04);..., pitanja značajna za slučaj (S08); Smjernice koje se odnose na 4. fazu intervjua (S16)*). Također, troje stručnih suradnika izdvaja fazu **istraživanja slučaja slobodnom naracijom** kao najkorisniju (...*faza istraživanja slučaja s jasno definiranim načinom za dobivanje opisnih odgovora (S01); ..., istraživanje slučaja (S05); Poticanje djeteta da samostalno priča o kritičnom događaju (S06)*). Napominje se kako je troje stručnih suradnika navelo da **sve smjernice**

smatraju podjednako korisnima (*Sve podjednako (S03); Sve mi je koristilo u radu (S05); Uglavnom su sve smjernice upotrebljive i korisne u radu (S13)*), a dvoje stručnih suradnika izdvaja **strukturu protokola kao najznačajniju** (*..., sama struktura protokola daje sigurnost tijekom ispitivanja kao i vrijeme za pitanja, ali i odgovore odnosno da je najvažnije dijete i njegovi trenutni osjećaji (S09); Jasna struktura i pravila protokola mi značajno olakšavaju rad jer si kada se pripremam za ispitivanje skiciram intervju sa svim fazama kako ne bi nešto propustila (S12)*).

Stručne suradnike se pitalo i smatraju li neke od smjernica suvišnim, te na to pitanje većina sudionika (n=17) daje odgovor kako **nema suvišnih smjernica** (*Ne smatram ni jednu fazu suvišnom (S04)*), jedan stručni suradnik navodi i kako **nema suvišnih smjernica**, no da **ovisno o situaciji mijenja redoslijed faza** (*Smatram da nisu suvišne, no ponekad, ovisi o situaciji, promijenim redoslijed. Na primjer, prvo uspostavljam odnos, a potom upoznajem sa pravilima (S13)*). S druge strane dio sudionika istraživanja navodi kako su **poneke smjernice suvišne**, no da to **ovisi o situaciji** (*Ponekad su neke smjernice suvišne što ovisi o dobi djeteta (S05); Provjeru epizodičkog pamćenja možda manje primjenjujem kod starije djece (S07)*). Nadalje i kako je **poneke faze teško uklopiti u sudski proces** (*..., samo ih je ponekad teško uklopiti u sudski postupak (S04); ponekad teško uklopiti na dokaznom ročište na sudu ili svjedočenju na raspravi (S08)*). Neki sudionici (n=3) napominju kako **protokol predstavlja cjelinu** (*..., predstavlja optimalnu cjelinu koja je sa svim fazama potrebna za pristup i dobivanje valjanog iskaza djeteta (S12);..., smatram da su iste dobre i znatno pomažu u ispitivanju svjedoka-žrtve (djeteta) (S16);..., sve su faze bitne u ispitivanju i adekvatnom dobivanju podataka za postupak (S19)*), jedan i kako je **struktura protokola štit** (*..., svaka struktura daje sigurnost i štiti sadržaj (S03)*), te također jedan kako je **pravilna uporaba protokola najmanje štetna za djecu** (*..., njihovom pravilnom primjenom na najmanje štetan način za djecu, možemo dobiti relevantne podatke i informacije o slučaju (S01)*).

4.4. Iskustvo sa stručnom podrškom

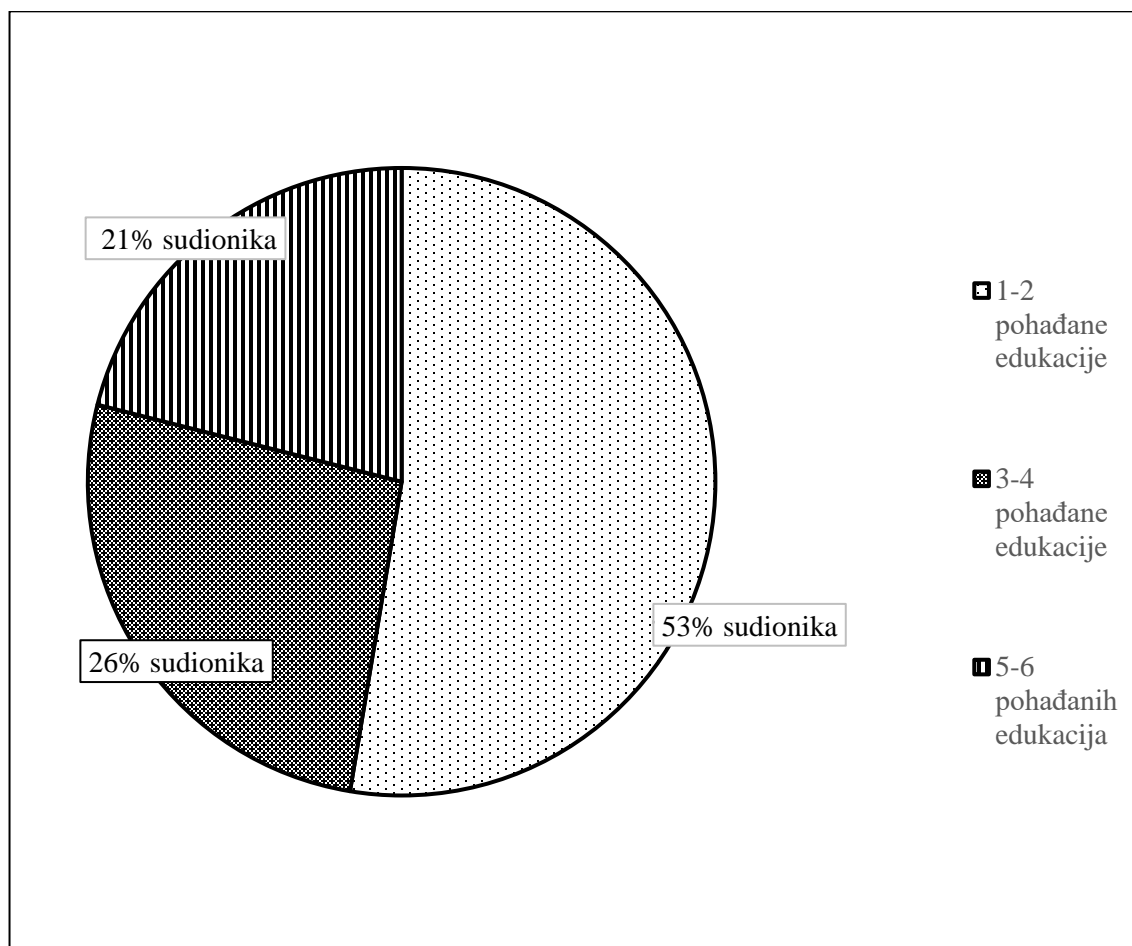
Rezultati vezani uz posljednja dva istraživačka pitanja koja se tiču iskustva sa stručnom podrškom, tj. iskustva sa provedenim edukacijama i supervizijom, bit će prezentirana u zajedničkom poglavlju, jer se radi o povezanim i međuzavisnim pitanjima.

4.4.1. Iskustvo s edukacijama

Četvrtim istraživačkim pitanjem „kakvo je percipirano iskustvo stručnih suradnika s pohađanim edukacijama o provedbi NICHD protokola“ nastajao se dobiti uvid u to kakvo je stanje sa organiziranjem i pohađanjem edukacija vezanih za ispitivanje djece putem NICHD protokola u Republici Hrvatskoj, te subjektivnom percepcijom stručnih suradnika o njihovoj kvaliteti. Podsjeća se kako su edukacije bile provedene 2015. godine u dva seta podijeljena na nekoliko susreta (Petrić, 2018.).

Sudionici (N=19) generalno potvrđuju kako su sudjelovali na spomenutim edukacijama, što je i prikazano slikom 4.5., pri čemu se raspon odgovora koje stručni suradnici navode kreće od 1 do 6 edukacija (M=2,84; SD=1,500). Specifično 53% (n=10) sudionika istraživanja navodi kako je pohađao 1-2 edukacije, 26% (n=5) ih navodi kako su pohađali 2-3 edukacije, a 21% (n=4) ih navodi kako su pohađali 5-6 edukacija. Ovaj raskorak u broju organiziranih i pohađanih edukacija može se pripisati tome što se u sklopu dvije edukacije održalo nekoliko susreta, no moguće je i kako su stručni suradnici sudjelovali na nekim drugim edukacijama vezanima uz ispitivanje djece. Predstavljeni rezultati grafički su prikazani i slikom 4.5.

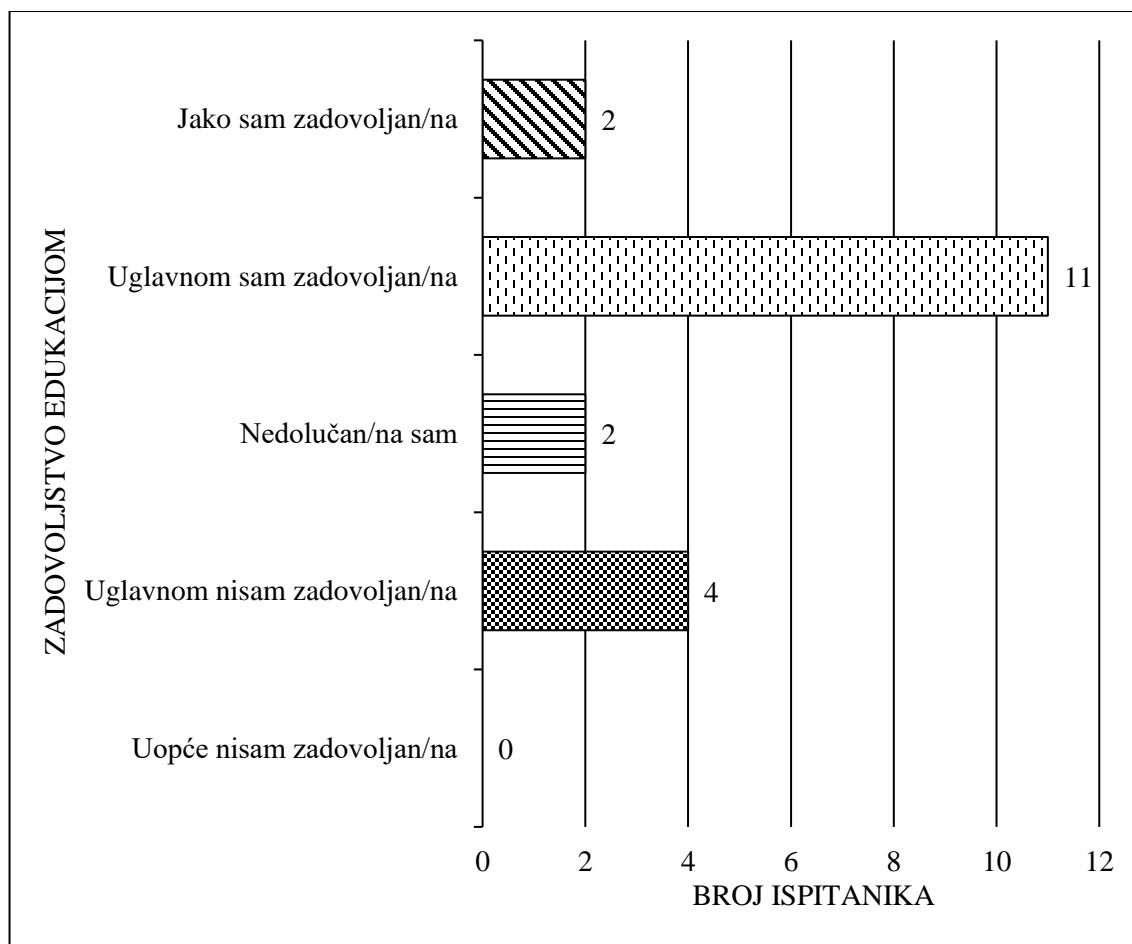
Slika 4.5. Sudjelovanje stručnih suradnika (n=19) u edukacijama

Slikom 4.6. prikazani su odgovori stručnih suradnika (N=19) na pitanje koliko su zadovoljni do sad održanim edukacijama. Stručne suradnike se tražilo da na skali naznače svoje zadovoljstvo provedenim edukacijama (1. Uopće nisam zadovoljan/a, 2. Uglavnom nisam zadovoljan/a, 3. Neodlučan/a sam, 4. Uglavnom sam zadovoljan/a 5. Jako sam zadovoljan/a). Iz rezultata proizlazi kako su stručni suradnici u prosjeku uglavnom zadovoljni (M=3,58; SD=.961) provedenim edukacijama. Specifično 68% (n=13) sudionika istraživanja navodi kako su uglavnom ili jako zadovoljni, s druge strane 21% (n=4) ih navodi kako su uglavnom nezadovoljni provedenim edukacijama, a 11% (n=2)

sudionika navodi kako su neodlučni po pitanju zadovoljstva edukacijama. Distribucija njihovih odgovora je grafički prikazana na slici 4.6..

Slika 4.6. *Zadovoljstvo stručnih suradnika (n=19) provedenim edukacijama*

Kad se od stručnih suradnika tražilo da obrazlože svoje odgovore identificirale su se dvije teme, te su tako prisutne teme: izvori zadovoljstva i izvori nezadovoljstva provedenim edukacijama. Specifično sudionici kod izvora zadovoljstva edukacijama navode (n=4) kako su **općenito zadovoljni edukacijama** (*Zadovoljna sam provedenim edukacijama (S05); Smatram da su dosadašnje edukacije bile dobre uglavnom sam zadovoljna (S13)*). Po jedan stručni suradnik izdvajaju **kvalitetu vođenja edukacija** (*Načinom i kvalitetom vođenja edukacije (S15)*), **sudjelovanje drugih dionika sudskog**

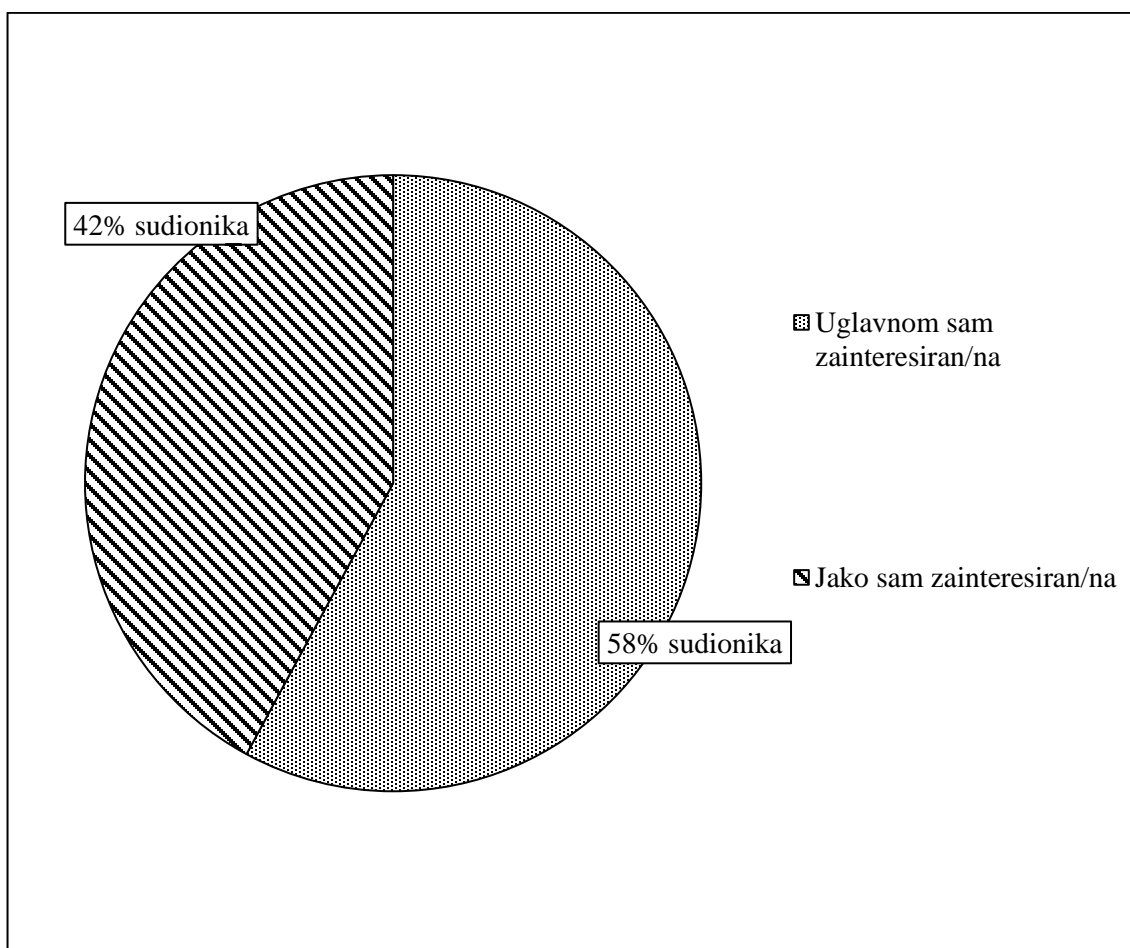
procesa (*Mislim da je početna edukacija sa svim sudionicima sudskog postupka bila dobra (S12)*), **stručnost edukatora** (*..., stručnost edukatora je neupitna (S10)*), **dobivanja informacija o protokolu** (*..., jer sam dobila važne informacije o protokolu (S05)*), **upoznavanje drugih stručnjaka i dijeljenje iskustava** (*..., upoznavanje stručnjaka, upoznala kolege iz drugih sudova i podijelila s njima iskustva (S05)*), te **sveobuhvatnost edukacija** (*Kao novi stručni suradnik prošla sam sveobuhvatnu edukaciju o protokolu i primjeni istog u organizaciji Unicefa i Ministarstva pravosuđa (S14)*).

S druge strane kad se radi o izvorima nezadovoljstva edukacijama zamjetno je kako oni proizlaze prvenstveno (n=8) iz **premalog broja edukacija/izostanka kontinuiteta edukacija** (*Obzirom je edukacija provedena samo u dva navrata isto smatram nedovoljnim, naročito zbog novo zaposlenih stručnih suradnika izvanpravne struke koji nemaju mogućnost proći edukaciju (S01); Edukacije za stručne suradnike u sudovima održavaju se zaista rijetko (S04); ..., ali nažalost nema kontinuirane edukacije koju smatram potrebnom (S12)*). Kao drugi izvor nezadovoljstva po broju sudionika koji ga navode (n=2) izdvaja se **nesudjelovanje/nerazumijevanje** drugih dionika sudskog procesa (*Mislim da bi se takve edukacije trebale proširiti i na suce o potrebi takvog načina ispitivanja od strane stručnih suradnika (S06); ..., ali isto tako smatram da su iste ili slične edukacije u isto vrijeme kada i stručni suradnici trebali prolaziti ili barem imati uvid u njih i drugi dionici sudskog postupka kako bi imali više razumijevanja prilikom ispitivanja djece te tome prilagodili i svoja pitanja i ponašanja u sudskim postupcima gdje se ispituju djeca (S09)*). Ostale izvore nezadovoljstva navodi po jedan stručan suradnik, te su prisutni izvori nezadovoljstva radi **nedostatka stručnjaka koji uopće mogu provoditi edukacije** (*..., u RH u biti gotovo ni nema stručnjaka koji bi mogli voditi edukaciju (S20)*), **nedovoljna detaljnost** (*Pa edukacija nije bila posebno detaljna (S03)*), i **prevelike edukacijske grupe** (*..., ali same grupe su bile prevelike (S10)*).

Stručne suradnike se pitalo i jesu li zainteresirani za organiziranje dodatnih edukacija što je i prikazano slikom 4.7.. Sudionici su tim pitanjem zamoljeni da na skali (1. Uopće nisam zainteresiran/a,; 2. Uglavnom nisam zainteresiran/a,; 3. Neodlučan/a

sam,; 4. Uglavnom sam zainteresiran/a,; 5. Jako sam zainteresiran/a) procijene razinu svoju zainteresiranosti za organizaciju daljnjih edukacija. Iz istraživanja proizlazi kako su stručni suradnici (N=19) praktički u konsenzusu te su uglavnom (58% sudionika) ili jako zainteresirani (42% sudionika) za provedbu daljnjih edukacija (M=4,42; SD=.507). I ovaj rezultat je grafički prikazan slikom 4.7.

Slika 4.7. Zainteresiranost stručnih suradnika (n=19) za organiziranje dodatnih edukacija

Stručne suradnike se pitalo i o kojim bi temama voljeli čuti na budućim edukacijama te većinski odgovor (n=6) pritom predstavlja kako ih zanima **sve u vezi ispitivanja djece** (*Sve vezano uz ispitivanje djece, zaštitu djece žrtava kaznenih djela (S01); Nastavak na*

osnovnu edukaciju iz forenzičnog ispitivanja (S17)). Dva stručna suradnika posebno izdvajaju kako bi voljeli edukacije o **razvojnoj psihologiji djece** (*Razvojna psihologija djeteta* (S02);..., *percepcija, pamćenje, komunikacijske sposobnosti, kognitivno spoznajne sposobnosti, sugestibilnost...*, (S20)). Stručni suradnici (n=2) spominju i **ulogu djeteta u sudskom procesu** (*Svjedočenje djece na sudovima* (S04); *Uloga djeteta u sudskom postupku* (S08)). Zatim **rad s djecom s posebnim potrebama** (n=3) (*Rad s djecom s posebnim potrebama...*, (S07)), ali i **teme vezane za odnose i suradnju sa sucima** (n=2) (*Odnos suca i stručnog suradnika* (S13)), **novih problema s kojima se djeca nose s obzirom na vrijeme u kojem odrastaju** (*Voljela bih više čuti o temama koje se tiču novih vrsta ovisnosti kod djece (nove tehnologije, igrice, društvene mreže...)* kao i o njihovom mentalnom zdravlju koje je ugroženo zbog izazovnog vremena u kojem odrastaju i to s aspekta više stručnjaka kao i načinima kako im pristupiti i prilagoditi sam pristup i način ispitivanja, ali i kuda i kome ih usmjeriti (S09)), sudionici istraživanja (n=10) navode i brojne **ostale teme o kojima bi voljeli čuti** (npr. ..., *uvježbavanje ispitivanja i kasnija analiza...*, (S02); *Utvrđivanje sposobnosti za svjedočenje i vjerodostojnosti iskaza* (S08); *Kontinuirano usavršavanje u primjeni novih metoda rada s djecom- priprema i ispitivanje* (S16)).

Prema predstavljenome možemo vidjeti kako su stručni suradnici uvelike zainteresirani za organizaciju dodatnih edukacija, a pružen je i čitav spektar tema koje ih zanimaju. Čitavim radom se provlači tema važnosti edukacija, te se ponovno naglašava kako brojna istraživanja ukazuju na važnost edukacija te njihovog kontinuiranog provođenja uz odgovarajuće povratne informacije stručnjacima na njihove metode provođenja ispitivanja jer to predstavlja jedini način za smanjenje primjene loših tehnika ispitivanja (npr. Cederborg i sur. 2013; Cyr i Lamb 2009.; Daviesl i sur. 2000.; Lamb i sur. 2011.). Jednim istraživanjem vezanim uz pridržavanje NICHD protokola, te iskustvima forenzičkih ispitivača otkriven je jedan zabrinjavajući trend, pokazalo se kako unatoč provođenju edukacija o protokolu, svjesnosti ispitivača o najboljim standardima prakse te njihovoj uvjerenosti kako ih se pridržavaju u velikoj mjeri postoji dihotomija između upoznatosti o onome što trebaju raditi i onoga što forenzički ispitivači zapravo

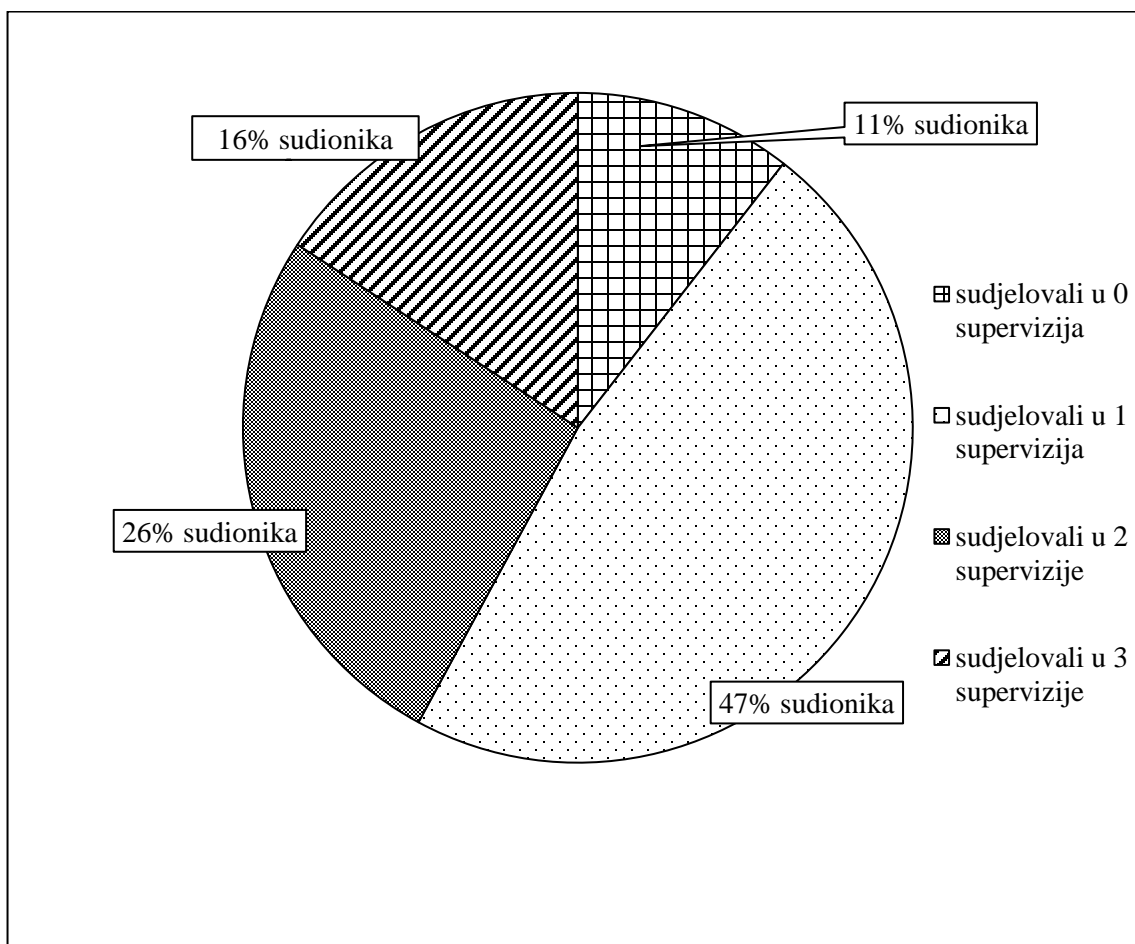
rade prilikom ispitivanja (Lamb i sur. 2008.). Napominje se i kako se od novih stručnih suradnika praktički očekuje samostalno snalaženje pri provođenju ispitivanja s obzirom kako od početnih edukacija nije bila organizirana niti jedna.

4.4.2. Iskustvo sa supervizijama vezanim uz korištenje NICHD protokola

Odgovorom na posljednje istraživačko pitanje „kakvo je percipirano iskustvo stručnih suradnika sa supervizijskim susretima vezanim uz korištenje NICHD protokola“, pokušao se dobiti uvid u to kakvo je stanje sa organiziranjem i pohađanjem supervizijskih susreta u Republici Hrvatskoj te subjektivnom percepcijom stručnih suradnika o njihovoj kvaliteti.

Slikom 4.8. prikazani su odgovori stručni suradnika (n=19) na pitanje vezano za broj pohađanih supervizija vezanih za ispitivanje djece putem NICHD protokola. Stručni suradnici prosječno izjavljuju kako su sudjelovali na jednom do dva supervizijska susreta (M=1,47; SD=.905). Specifično 47% (n=9) je sudjelovalo na jednom supervizijskom susretu, zatim 26% (n=5) na dva supervizijska susreta, 16% sudionika (n=3) na tri susreta, te 11% sudionika (n=2) na niti jednom supervizijskom susretu. Slikom 4.8. grafički su prikazani ovi rezultati.

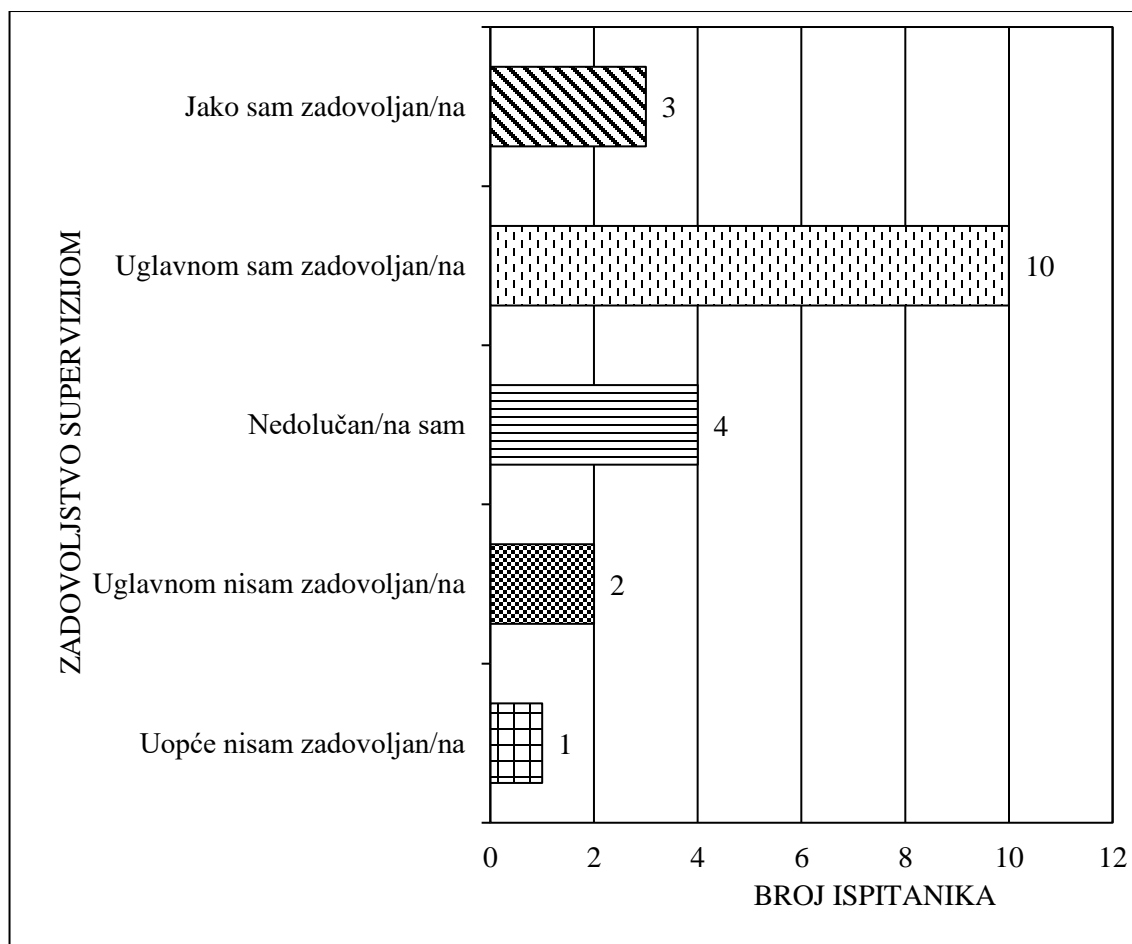
Slika 4.8. Broj pohoda¹ supervizijskih susreta od strane stručnih suradnika (n=19), a koji su bili vezani za ispitivanje djece putem NICHD protokola

Stručne suradnike (n=19) pitano se i koliko su zadovoljni do sad održanim supervizijskim susretima, te je slikom 4.9. prikazana prikazana distribucija njihovih odgovora. Sudionike se tražilo da na skali naznače svoje zadovoljstvo provedenim supervizijama (1. Uopće nisam zadovoljan/a, 2. Uglavnom nisam zadovoljan/a, 3. Neodlučan/a sam, 4. Uglavnom sam zadovoljan/a 5. Jako sam zadovoljan/a). Iz rezultata je proizašlo kako su stručni suradnici prosječno uglavnom zadovoljni do sad provedenim supervizijama (M=3,63; SD=1,065). Specifično 68% (n=13) stručnih suradnika navodi kako je uglavnom zadovoljno ili jako zadovoljno edukacijama, neodlučno je 21% (n=4),

uglavnom nezadovoljnih je 11% (n=2) ispitanika, te u potpunosti nezadovoljnih je 5% sudionika istraživanja. Distribucija njihovih odgovora prikazana je slikom 4.9..

Slika 4.9. Zadovoljstvo stručnih suradnika (n=19) provedenim supervizijskim susretima

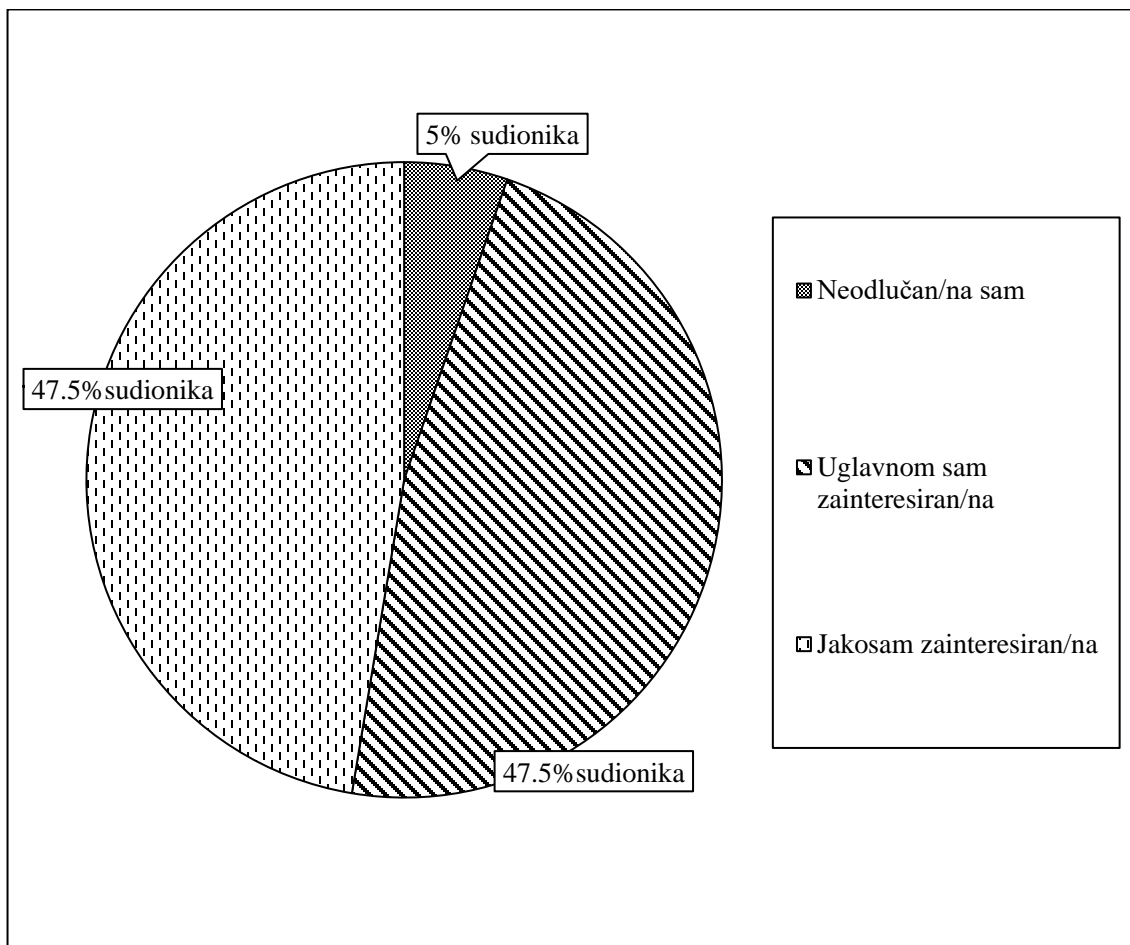
Stručne suradnike se tražilo i da pojasne svoje odgovore na pitanje o zadovoljstvu do sad provedenim supervizijama, a pri tom ih možemo podijeliti u nekoliko generalnih smjerova. Isto kao i kod iskustva s edukacijama iskustvo sa supervizijama možemo podijeliti na teme izvora zadovoljstva supervizijama te izvora nezadovoljstva supervizijama. Dio stručnih suradnika (N=3) izražava zadovoljstvo supervizijama zbog **rada u malim skupinama** (*Supervizija je organizirana u malim grupama (oko pet stručnih suradnika) (S01); Svidio mi se rad u malim skupinama (S14)*). Isti broj sudionika

istraživanja izražava zadovoljstvo radi **mogućnosti razgovora sa stručnjacima/kolegama/razmjene iskustava** (*Razgovori sa stručnjacima i kolegama, razmjena informacija i iskustava (S05);..., razmjena iskustava s kolegama/kolegicama koje rade isti posao kao i ja (S14)*). Troje ih navodi kako im se na supervizijskim susretima svidjela mogućnost **pregledavanja snimki ispitivanja/analize vlastitih primjera** (*pregledavali snimke intervjuja (S01); Sviđalo mi se što smo donosili snimke vlastitih primjera ispitivanja djece i analizirali ih u grupi (S07)*). Dvoje ih navodi kako zadovoljstvo proizlazi iz **razgovora o slučajevima na supervizijama** (*..., trenerica je detaljno prokomentirala razgovor koji sam vodila i ukazala mi na dobre i loše strane (S03); Rad na konkretnim slučajevima (S14)*). Kod dvoje sudionika je iskazano i **opće zadovoljstvo** supervizijama (*..., korisna radi poboljšanja kvalitete rada, ali i kao podrška takvom, ponekada vrlo stresnom radu (S02); Bila sam zadovoljna (S13)*).

Kad se radi o izvorima nezadovoljstva oni su uglavnom (N=5) vezani za **rijetko održavanje supervizija** (*Supervizija je bila davno, no trenerica je detaljno prokomentirala razgovor koji sam vodila i ukazala mi na dobre i loše strane (S03); vježbanje ovakvog ispitivanja i superviziju bi trebalo biti češće, makar jednom u dvije godine (S06);..., konstantno podrška je ključna (S17)*), **nezadovoljstvo načinom provođenja supervizije** (*Budući da nemam iskustvo sa supervizijama nakon ove jedne bila sam više zbunjena jer sam imala druga očekivanja, a većinu vremena je zauzela osoba koja je pričala o svojim problemima na radnom mjestu odnosno bez uvida u sebe i svoje postupanje već je situaciju prikazala iz svojeg kuta, a isto je završeno bez ikakvih zaključaka ili napretka u promišljanju kod te osobe. Tako da se zapravo s te supervizije sjećam samo toga iako je ista započela zanimljivo i u drugom smjeru (S09)*) i **nedostatak tema o „ventiliranju“** (*Nedostaje razgovora na temu ventiliranja različite vrste emocija koje se javljaju uz ovaj posao, a koje nemate s kim podijeliti, a svaki dan svjedočite teškim životnim pričama djece i mladih (S12)*). Dio stručnih suradnika ne izražava nezadovoljstvo već navode kako uopće **nisu bili u prilici sudjelovati** na supervizijskim susretima (n=3). Stručne suradnike (n=19) se pitalo i jesu li zainteresirani za **organizaciju dodatnih supervizijskih susreta** te se može reći kako su **uglavnom ili jako**

zainteresirani ($M=4,42$; $SD=.607$). Specifično 95% ($n=18$) sudionika izjavljuje kako su uglavnom ili jako zainteresirani za organizaciju dodatnih supervizijskih susreta, a 5% ($n=1$) izjavljuje kako je neodlučan. Što je i prikazano slikom 4.10.

Slika 4.10. *Zainteresiranost stručnih suradnika ($n=19$) za organiziranje dodatnih supervizija*

Stručne suradnike se pitalo i što oni misle da bi bilo korisno uvesti na supervizijske susrete, a sudionici istraživanja navode **gostovanja/susrete stručnjaka iz različitih struka** (*Gostovanja stručnjaka, posebno iz drugih zemalja, obzirom da se u RH samo manji dio stručnjaka bavi tim područjem (S02)*); *Uvesti susrete stručnjaka koji se bave ovom problematikom svakako bi koristilo u radu (S04)*), zatim **osnaživanje i pružanje**

dodatne podrške (*Kako osnažiti sebe za rad na ovim predmetima i kako ventilirati nagomilani stres (S07)*), **teme suradnje sa sucima i državnim odvjetnicima** (...), *senzibiliziranje sudaca kao i njihovog odnosa prema stručnom suradniku (S13);..., možda kombinirati sa sucima i državnim odvjetnicima kako bi dobili uvid i s one druge strane odnosno što njima treba ili nedostaje (S14)*), **igranje uloga** (...), *igranje uloga (S17)*), **razgovor o stvarnim problemima** (*Iznijeti stvarne probleme koje muče supervizante bez zadržavanja misli i emocija, a za nove supervizije dogovoriti teme kako bi se svi mogli pripremiti i aktivno sudjelovati i time bi se postigao bolji efekt supervizije (S19)*), **teme koje se tiču utjecaja ispitivača** (...), *obraditi i područje mogućeg utjecaja ispitivača, osoba bliskih djetetu koji su manipulativni (S20)*). Dio sudionika ne navodi specifične teme već napominje **kako bi prvenstveno trebalo osigurati superviziju** (*Potrebno je kao prvo osigurati superviziju (koje nema) za stručne suradnike izvanpravne struke (S01); Za početak bi bilo korisno sudjelovati (S08);..., supervizijski susreti moraju biti kontinuirani nešto kao cjeloživotno učenje (S20)*). Zatim jedan stručni suradnik navodi kako je **dosadašnji model supervizija bio uredu** (...), *dosadašnje supervizije bile su jako dobro organizirane (S10)*), a čak **osmero** sudionika **nema nikakvih prijedloga**. Kao i kod istraživačkog pitanje vezanog za edukacije možemo uvidjeti kako stručni suradnici zapravo „žude“ za organiziranom supervizijom, a da im ista nije pružena.

Lamb i sur. (2002.b) smatraju kako je glavni uzrok nepridržavanju protokola nedostatak stručne podrške u obliku supervizijskih susreta, te utvrđuju kako kontinuirana stručna podrška kroz supervizije i povratne informacije koje ona pruža ispitivačima, predstavljaju presudan faktor za uspješno pridržavanje protokola i dobivanje korisnih informacija od djece žrtava ili svjedoka. Također upućuju na prijašnje istraživanje od Lamb i sur. (2002.a) koje je pokazalo kako ukidanje supervizijskih susreta ima negativan utjecaj na sposobnosti ispitivača (Lamb i sur. 2002.b). Tim istraživanjem usporedili su se forenzički intervjui provedeni od strane ispitivača pod supervizijom te onih kojima je ista bila uskraćena, a proizašlo je kako dolazi do pada kvalitete ispitivanja. Zamijećeno je kako dolazi do smanjenja korištenja otvorenih pitanja te većeg korištenja sugestivnih i navodećih pitanja što je posljedično dovodi do pada broja korisnih informacija koje su

djeca pružala prilikom forenzičkih ispitivanja (Lamb i sur. 2002.a). Može se zaključiti kako, iako je lako podići svijest i educirati o najboljim pristupima ispitivanja putem intenzivnih treninga za uporabu protokola, istovremeno je nemoguće automatizmom to znanje precrtati na stvarnost. Jedini način da se standardi dobre prakse krenu upotrebljavati i održe u stvarnosti tako predstavlja stručna podrška pružena kroz edukacije i supervizije koje su kontinuirane, dobro osmišljene i prilagođene iskazanim potrebama ispitivača.

5. Usputni nalazi

Unutar ovog poglavlja bit će prikazani i neki tzv. usputni nalazi koji nisu izravno povezani sa postavljenim istraživačkim pitanjima, ali se čine potencijalno relevantni prilikom sagledavanja položaja stručnih suradnika koji provode forenzičko ispitivanje djece te organizacije stručne podrške u njihovom radu.

5.1. Izvori motivacije za bavljenjem forenzičkim ispitivanjem djece svjedoka

Iz istraživanja je proizašla i tema izvora motivacije za bavljenjem forenzičkim ispitivanjem djece svjedoka. Naime, stručne suradnike se pitalo što ih je zainteresiralo za bavljenje ovim područjem, a dobio se vrijedan uvidi u izvore njihove motivacije. Petero sudionika istraživanja navodi kako su se počeli baviti forenzičkim ispitivanjem ponajprije **radi smanjenja negativnog utjecaja na djecu prilikom provođenja ispitivanja te zaštite dobrobiti djece** (*Kako smanjiti stres djeci prilikom iskazivanja u njima neprirodnoj sredini i s jakom emocionalnom uključenosti (S10)*); *Kad sam se susrela s ispitivanjem djeteta, interesiralo me kako zaštititi dijete da ne trpi sekundarnu viktimizaciju od sustava i da više ne dolazi na sud. Zaštita interesa i dobrobiti djece (S11)*; *zaštita interesa i prava djece (S19)*). Dvoje sudionika navodi kako se radilo o **profesionalnom izazovu** (*Profesionalni izazov (S06)*). Jedan stručni suradnik navodi i kako ga je za forenzičko ispitivanje djece zainteresirao **sam interes za područjem ispitivanja djece** (*Kad sam se susrela s ispitivanjem djeteta, interesiralo me kako*

*osigurati dokaz (S11)). S druge strane čak jedanaest stručnih suradnika navodi kako im je ispitivanje djece **dodijeljeno u opisu poslova** ili su se istim **počeli baviti radi pohađanja edukacija** (Nametnulo se kao dio opisa poslova (S01); Odlukom Ministarstva pravosuđa RH određeno je da stručni suradnici s nižih sudova moraju raditi i za više (županijske) sudove, a posao na višem sudu podrazumijeva ispitivanje djece žrtava kaznenih djela (S11); Dodjela u opis svojih poslova, na koji posao sam raspoređena odlukom tadašnjeg ministra pravosuđa (S16)).*

Iz prikupljenih odgovora možemo vidjeti kako se dobar dio stručnih suradnika nije svojevolumeno počeo baviti forenzičkim ispitivanjem djece već kako im je taj posao dodijeljen izmjenama zakona te donošenjem Pravilnika, kojima su definirani poslovi stručnih suradnika sudova izvanpravne struke. U prvim godinama to je za njih bilo zasigurno vrlo izazovno, uzevši u obzir kako su se takva ispitivanja provodila bez da su stručni suradnici za njih bili specifično obrazovani. Naime, zakonima kao i Pravilnikom ne pruža se dovoljno smjernica za provođenje samog ispitivanja. Točnije, stručni suradnici samim izmjenama zakona nisu dobili nikakve resurse potrebne za provođenje forenzičkih ispitivanja, te se može pretpostaviti kako zakonodavac očekuje da stručni suradnici imaju specifična znanja stečena tijekom obrazovanja za socijalnog radnika, socijalnog pedagoga ili psihologa, a koja su primjenjiva na ispitivanje djece svjedoka. Više ranih istraživanja provedenih kasnih 90-ih i ranih 2000-ih utvrdilo je kako forenzički ispitivači imaju određene poteškoće s uporabom otvorenih pitanja, dobivanjem objektivne slike o događaju te općenito s ispitivanjem djece ukoliko na raspolaganju nemaju strukturirane ili polustrukturirane protokole (npr. Walker i Hunt, 1998.; Craig i sur., 1999.; Cyr i sur. 2006.; Korkman, Santtila i Sandnanna, 2006.; Lamb i sur. 2006.). Upravo potaknuti tim istraživanjima dolazimo i do razvoja protokola za ispitivanje pa tako i NICHD-a (Orbach i sur., 2000.). Može se reći da postoji određeni konsenzus da su takva nestrukturirana ispitivanja nesvrhsishodna dobivanju forenzički nepobitnih dokaznih svjedočanstava od strane djece.

5.2. Problemi i izazovi koji proizlaze iz forenzičkih ispitivanja

U odgovorima na pitanje o problemima i izazovima korištenja NICHD protokola, mnogi sudionici su navodili određene probleme i izazove s kojima se susreću prilikom ispitivanja djece, a koji nisu zapravo bili vezani za sam NICHD protokol, već općenito za forenzičko ispitivanja djece svjedoka. Tako su stručni suradnici navodili da im se prilikom forenzičkog ispitivanja djece problematičnima čine **određene vrste kaznenih djela** (... , *najveći problem je kod kaznenih djela počinjenih unutar obitelji (S09);..., naročito kod obiteljskog nasilja ili sex delikata (S16)*), **unaprijed instruirana djeca** (... , *kada djeca već unaprijed odluče štititi počinitelja (S07);..., počinitelj i žrtva nastavljaju živjeti zajedno i nakon počinjenja kaznenog djela zbog čega su djeca izložena dodatnom pritisku okoline i temeljem toga prilagođavaju svoje ponašanje i sam iskaz prilikom ispitivanja (S09);..., ako se radi o djeci koja su ranije (npr.) pripremljena od počinitelja (roditelja) (S19)*), **protek vremena od kaznenog djela** (... , *protek vremena od kaznenog djela..., (S05)*), **različita psihofizička obilježja djece** (... , *kada imam dijete suprotnog spola, ali zahvaljujući precizno razrađenim fazama intervjua razlika u spolu nestaje (S01); ..., djeca niže kronološke dobi zaigranija i imaju izraženu svoju volju, ..., su starija djeca, tinejdžeri, u otporu zbog čega se neke faze i preskaču (S09); Izazov za ispitivanje su djeca s posebnim potrebama (poremećaji iz autističnog spektra, ADHD, epilepsija gdje stresna situacija ispitivanja je u dva navrata bila okidač za epileptički napad (S12);..., i rad s nacionalnim manjinama (romi) (S14)*), te **nerazumijevanje za forenzičko ispitivanje od strane drugih dionika sudskog procesa** (... , *pravnici nemaju dovoljno edukacije a niti strpljenja (S02); određeno nerazumijevanje nekih sudionika sudskog postupka (S08); Smatram da pojedini suci nemaju strpljenja i empatije (S13)*). Navedeni nalazi su u skladu s jednim prijašnjim većim istraživanjem koje je obuhvatilo 92 ispitivača na području Švedske pri čemu ih je 77 pružilo odgovor vezan za pitanje o problemima ispitivanja djece različitih dobi (Magnusson i sur., 2020.). Tim istraživanjem identificirani su problemi koji proizlaze iz verbalnih sposobnosti uzrokovanih nižom kronološkom dobi, zatim ograničena pažnja, brzo umaranje djece, „lutanje“ s teme razgovora te problemi s pamćenjem i sjećanjem (Magnusson i sur., 2020.). Drugim istraživanjem se utvrdilo kako 27% forenzičkih ispitivača (n=188) smatra da je ispitivanje djece mlađe od šest godina,

radi potrebe postavljanja razvojno prilagođenih pitanja, posebno problematično (Rowback Rivard i Schrieber Compo, 2017.). Iako stručni suradnici u Republici Hrvatskoj ne navode zašto kronološka dob predstavlja problem, osim jednoga, može se pretpostaviti kako je iz istih razloga. Nadalje, Hanway i Akehurst (2018.) su proveli intervju s ispitivačima iz Ujedinjenog Kraljevstva o tome s kojim problemima se susreću prilikom forenzičkog ispitivanja djece. Izdvajaju se profesionalni pritisak-kognitivno opterećenje, stres i organizacijska kultura; teškoće s primjenom otvorenih pitanja i prikupljanjem potrebnih informacija od djece; nedostatak profesionalne podrške-ponajprije u obliku feedbacka te percipirana važnost izgradnje i održavanja odnosa s djecom svjedocima. Kao što je vidljivo, predstavljeno istraživanje nije u pretjeranom raskoraku s problemima i izazovima koji su proizašli iz ovog istraživanja, tako se mogu usporediti profesionalni pritisak i organizacijska kultura s nerazumijevanjem za forenzička ispitivanja od strane drugih dionika, te problemi koji proizlaze iz prikupljanja potrebnih informacija od djece sa svim ostalim problemima koje su navodili stručni suradnici (određene vrste kaznenih djela, unaprijed instruirana djeca, protek vremena od kaznenog djela i različita psihofizička obilježja djece).

5.3. Iskazi sudionika koji nije pohađao edukacije (S18)

S obzirom na činjenicu kako su dva umirovljena stručna suradnika (podsjeća se kako ih je umirovljeno četvero, inicijalno educiranih) uspješno zamijenjena stručnim suradnicima izvanpravne struke koji su tek nedavno počeli raditi na sudu, zasebno se predstavljaju iskazi stručne suradnice (S18), koja je jedna od tih dvoje, a pristupila je istraživanju, iako zapravo nije pripadala ciljnoj populaciji stručnih suradnika koji su pohađali edukacije o primjeni NICHD protokola. Budući da do sad nije imala iskustva provođenja ispitivanja djece svjedoka putem NICHD protokola, sudionica S18 nije bila u mogućnosti pružiti odgovore na većinu pitanja ponajprije radi neiskustva sa NICHD protokolom što i sam napominje u većini opisnih odgovora. Svejedno, predstavljaju se njeni odgovori koji se smatraju relevantnima za ovo istraživanje i to prvenstveno na pitanja o stručnoj podršci. Tako kad se radi o **zadovoljstvu edukacijama** sudionik S18

navodi (*S obzirom da sam na radnom mjestu samo jedan mjesec nisam sudjelovala u nijednoj edukaciji i nemam informacije da li se i koliko često se edukacije provode te kakvog su sadržaja (S18)*), te **temama o kojima bi volio/la čuti na edukacijama** (*S obzirom na vrlo kratko razdoblje rada i time nedostatak znanja i iskustva, zainteresirana sam za sve teme (S18)*). Također, napominje se kako je dotična sudionica jako zainteresirana za sudjelovanje u budućim edukacijama. Kad se radi o temi supervizija sudionica napominje kako u istima nije sudjelovala te kako posljedično nema prijedloga za teme o kojima bi na budućim supervizijama voljela čuti, no i kako je jako zainteresirana za sudjelovanje u istima. Odgovori ove sudionice iako šturi i zapravo irelevantni za ovo istraživanje, predstavljeni su prvenstveno jer se njima dočarava trenutna situacija u Republici Hrvatskoj, gdje dio inicijalno educiranih stručnih suradnika odlazi u mirovine ili mijenja mjesto zaposlenja, a umjesto njih se zapošljavaju osobe od kojih se očekuje da ispituju djecu svjedoke nasilja primjenom standarada najbolje prakse (npr. NICHD protokolom) pri čemu za njegovu uporabu nisu educirani. Stoga je evidentno kako radi izostanka novih edukacija sudovi pomalo ostaju bez stručnih suradnika obrazovanih za primjenu NICHD protokola i općenito provođenje ispitivanja djece svjedoka u sudskim procesima čime se zasigurno postiže negativan učinak na kvalitetu kaznenopravne zaštite djece u Republici Hrvatskoj.

6. Završna rasprava i zaključak

Ovo istraživanje je provedeno sa svrhom dobivanja uvida u percepciju stručnih suradnika izvanpravne struke na području Republike Hrvatske o NICHD protokolu za ispitivanje djece žrtava i svjedoka kao i njihova mišljenja o dobivenoj stručnoj podršci. Specifično, ciljevi su bili ispitati kakvo je subjektivno iskustvo stručnih suradnika s uporabom NICHD protokola pri provedbi forenzičkih ispitivanja s djecom svjedocima nasilja, u kojoj mjeri stručni suradnici slijede smjernice određene NICHD-om tj. pojedine faze protokola, te u kojim situacijama od njih odstupaju, kakva je percipirana korisnost NICHD protokola i njegovih pojedinih smjernica pri ispitivanju djece iz perspektive

stručnih suradnika te kakvo je percipirano iskustvo sa stručnom podrškom (edukacijama o provedbi NICHD protokola i supervizijom vezanom za korištenje NICHD protokola).

Početno je važno napomenuti slabosti metodološkog pristupa primijenjenog u ovom istraživanju, kao i implikacije koje oni nose za daljnja istraživanja i primjenu u praksi. Istraživanjem se htjelo obuhvatiti svih 24 stručnih suradnika koji su prošli edukacije za korištenje NICHD protokola, no pokazalo se kako se dio njih prestao baviti ispitivanjima djece. Između ostalog samo dvoje je zamijenjeno novim stručnim suradnicima, a upravo jedan od to dvoje (s obzirom kako je pristupio istraživanju) predstavlja ograničenje s obzirom na populaciju, pošto nije pohađao edukacije, te radi toga što do trenutka provođenja istraživanja nije proveo niti jedno ispitivanje djece. Njegovi odgovori stoga su predstavljeni u poglavlju „Usputni nalazi“. Nadalje iako je čitavu populaciju od interesa za ovo istraživanje činio dvadeset i jedan stručni suradnik te iako je cilj bio ispitati totalnu populaciju, napominje se kako se do jednog stručnog suradnika nije uspjelo doći. Unatoč tome može se argumentirati kako je s obzirom na impresivan odaziv (95%) ove visoko specijalizirane i teško dostupne populacije postignut nacionalno reprezentativan uzorak. Iduće ograničenje predstavlja mogućnost da su sudionici istraživanja pružali društveno poželjne odgovore ponajprije kod pitanja koja su se ticala korištenja određenih faza te kod pitanja vezanih za zadovoljstvo stručnom podrškom. Također napominje se kako ovim istraživanjem nije bilo moguće objektivno ustvrditi pridržavaju li se zapravo stručni suradnici protokola i u kojoj mjeri s obzirom da su rezultati prikupljeni metodom samoiskaza. Stoga bi u budućnosti bilo nužno provesti istraživanja putem analiza snimki stvarnih ili insceniranih ispitivanja. Skreće se pozornost i na to da je istraživanje provedeno putem on-line upitnika s otvorenim i zatvorenim pitanjima radi čega nije bilo moguće prikupiti detaljne odgovore kao što bi bilo moguće uporabom nekih drugih metoda. Pri provedbi budućih istraživanja trebalo bi se detaljnije ispitati mišljenja i stavove stručnih suradnika o ispitivanju djece te korištenju NICHD protokola ponajprije metodom intervjua ili fokus grupa, ali i opservacijskom metodom. Provođenjem istraživanja prethodno pobrojani metodama dobio bi se detaljniji uvid u percepciju stručnih suradnika, a to je nužno kako bi se nastavilo unaprjeđivati područje

forenzičkog ispitivanje djece u Republici Hrvatskoj. Unatoč svim navedenim ograničenjima ovo istraživanje sa stručnim suradnicima izvanpravne struke, predstavlja prvo istraživanje koje se tiče NICHD protokola kao i općenito forenzičkih ispitivanja u Republici Hrvatskoj, a i jedno je od rijetkih koje se bavi pitanjem percepcije forenzičkih ispitivača o uporabi protokola za ispitivanje djece svjedoka nasilja.

Iz istraživanja je proizašlo kako stručni suradnici NICHD protokol percipiraju korisnim te kako su zadovoljni njegovim utjecajem na ispitivanja djece, no i kako smatraju da im nije pružena dostatna stručna podrška te kako je nužno organizirati dodatne edukacije i supervizijske susrete pri čemu je potrebno uzeti u obzir stvarne potrebe stručnih suradnika izvanpravne struke koji se bave ispitivanjem djece svjedoka u sudskim postupcima. Dobiven je i uvid u određene probleme i izazove s kojima se stručni suradnici susreću, a proizašlo je kako postoje problemi s uporabom protokola kao i problemi koji su općenito vezani za forenzička ispitivanja djece svjedoka. Kad se radi o problemima koji se vežu uza korištenje protokola vidljivo je kako većina problema proizlazi iz nerazumijevanja drugih dionika sudskog procesa za protokol kao i vremenskog ograničenja nametnutog od strane sudskog procesa radi kojega ponekad nije moguće protokol u potpunosti slijediti tj. kako problemi uopće nisu na strani protokola kao takvog. Što se tiče pridržavanja protokola, ovim istraživanjem je utvrđeno kako se stručni suradnici uglavnom pridržavaju NICHD protokola, no i kako određeni sudionici istraživanja preskaču ili koriste određene faze u manje od 50% ispitivanja. Ovakav nalaz mogao bi se smatrati problematičnim, no nužno je provesti daljnja istraživanja koja bi za cilj imala utvrđivanje preskaču li pojedinci specifično više od 3 faze. Ponajprije jer se u tom slučaju ispitivanje ne može smatrati provedenim po NICHD protokolu.

Također ne smije se smetnuti s uma kako ne postoji specifično zakonodavno određenje forenzičkog intervjua te posljedično propisima nije određen specifični protokol kao način i metoda ispitivanja. Već postoje samo generalne smjernice propisane Pravilnikom, Protokolom u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja te ZKP-om i ZSM-om⁸.

⁸Pravilnik o radu stručnih suradnika (NN, 22/2013), Protokola o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece (Vlada RH, 2014.), člancima 10. i 11., te člankom 292. Zakona o kaznenom postupku

Navedeni propisi, iako uređuju područje ispitivanja djece, ispitivačima ne pružaju proceduralne smjernice za provođenje ispitivanja. Upravo ovaj izostanak zakonodavnog uređenja može se smatrati i uzrokom izostanka stručne podrške u vidu kontinuiranih specijaliziranih edukacija i supervizija jer je evidentno kako se ne obraća specifična pažnja s institucionalne razine (Ministarstva pravosuđa) na to čime se stručni suradnici zapravo u praksi bave. Shodno tome naglašava se kako bi se jedino zakonodavnim propisivanjem forenzičkog ispitivanja te određenog protokola za provođenje forenzičkih ispitivanja djece unaprijedila kaznenopravna zaštita djece, osigurala ujednačenost prava, omogućila maksimalna pouzdanost iskaza i zaštita djece svjedoka od negativnih utjecaja sudskog procesa te posljedično unaprijedila njihova dobrobit na području Republike Hrvatske.

(NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17), te člancima 115. i 116. Zakona o sudovima za mladež (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19).

Popis tablica

Tablica 1.1. NICHD protokol s fazama i pitanjima str. 4., 5., 6.

Popis slika

1. Slika 4.1. Učestalost korištenja faza presubstantivnog dijela NICHD protokola (1., 2. i 3. faza) od strane stručnih suradnika izvanpravne struke (n=19) str. 20.
2. Slika 4.2. Učestalost korištenja faza substantivnog dijela NICHD protokola (4.,5. i 9. faza) od strane stručnih suradnika izvanpravne struke (n=19) str. 21.
3. Slika 4.3. Učestalost korištenja faza substantivnog dijela NICHD protokola (6.,7. i 8. faza) od strane stručnih suradnika izvanpravne struke (n=19) str. 22.
4. Slika 4.4. Učestalost korištenja faza završnog dijela NICHD protokola (10.i 11. faza) od strane stručnih suradnika izvanpravne struke (n=19) str. 23.
5. Slika 4.5. Sudjelovanje stručnih suradnika (n=19) u edukacijama str. 31.
6. Slika 4.6. Zadovoljstvo stručnih suradnika (n=19) provedenim edukacijama str. 32.
7. Slika 4.7. Zainteresiranost stručnih suradnika (n=19) za organiziranje dodatnih edukacija str. 34.
8. Slika 4.8. Broj pohađanih supervizijskih susreta od strane stručnih suradnika (n=19), a koji su bili vezani za ispitivanje djece putem NICHD protokola str. 37.
9. Slika 4.9. Zadovoljstvo stručnih suradnika (n=19) provedenim supervizijskim susretima str. 38.
10. Slika 4.10. Zainteresiranost stručnih suradnika (n=19) za organiziranje dodatnih supervizija str. 40.

Literatura:

1. Ahern, E. C., Hershkowitz, I., Lamb, M. E., Blasbalg, U., & Winstanley, A. (2014). Support and reluctance in the pre-substantive phase of alleged child abuse victim investigative interviews: Revised versus Standard NICHD protocols. *Behavioral sciences & the law*, 32(6), 762-774.
2. Benia, L. R., Hauck-Filho, N., Dillenburg, M., & Stein, L. M. (2015). The NICHD investigative interview protocol: A meta-analytic review. *Journal of child sexual abuse*, 24(3), 259-279.
3. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
4. Braun, V., Clarke, V., Boulton, E., Davey, L., & McEvoy, C. (2021). The online survey as a qualitative research tool. *International Journal of Social Research Methodology*, 24(6), 641-654.
5. Cederborg, A. C., Alm, C., Lima da Silva Nises, D., & Lamb, M. E. (2013). Investigative interviewing of alleged child abuse victims: An evaluation of a new training programme for investigative interviewers. *Police Practice and Research*, 14(3), 242-254.
6. Craig, R. A., Scheibe, R., Raskin, D. C., Kircher, J. C., & Dodd, D. H. (1999). Interviewer questions and content analysis of children's statements of sexual abuse. *Applied Developmental Science*, 3(2), 77-85.
7. Cyr, M., & Lamb, M. E. (2009). Assessing the effectiveness of the NICHD investigative interview protocol when interviewing French-speaking alleged victims of child sexual abuse in Quebec. *Child Abuse & Neglect*, 33(5), 257-268.
8. Cyr, M., Dion, J., McDuff, P., & Trotier-Sylvain, K. (2012). Transfer of skills in the context of non-suggestive investigative interviews: Impact of structured interview protocol and feedback. *Applied Cognitive Psychology*, 26(4), 516-524.
9. Cyr, M., Lamb, M. E., Pelletier, J., Leduc, P., & Perron, A. (2006.). Assessing the effectiveness of the NICHD Investigative Interview protocol in Francophone Quebec. In *Second International Investigative Interviewing Conference, Portsmouth, UK*.

10. Čorkalo Biruški, D. (2014). Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3), 393-423.
11. Davies, G. M., Westcott, H. L., & Horan, N. (2000). The impact of questioning style on the content of investigative interviews with suspected child sexual abuse victims. *Psychology, Crime and Law*, 6(2), 81-97.
12. Faller, K. C. (2014). Forty years of forensic interviewing of children suspected of sexual abuse, 1974–2014: Historical benchmarks. *Social Sciences*, 4(1), 34-65.
13. Faller, K. C., & Everson, M. D. (2012). Contested issues in the evaluation of child sexual abuse allegations: Why consensus on best practice remains elusive. *Journal of Child Sexual Abuse*, 21(1), 3-18.
14. Hanway, P., & Akehurst, L. (2018). Voices from the front line: Police officers' perceptions of real-world interviewing with vulnerable witnesses. *Investigative Interviewing: Research and Practice*, 9(1), 14-33.
15. Hershkowitz, I., Lamb, M. E., & Katz, C. (2014). Allegation rates in forensic child abuse investigations: Comparing the revised and standard NICHD protocols. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20(3), 336.
16. Hershkowitz, I., Lamb, M. E., Katz, C., & Malloy, L. C. (2015). Does enhanced rapport-building alter the dynamics of investigative interviews with suspected victims of intra-familial abuse?. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 30(1), 6-14.
17. Javadi, M., & Zarea, K. (2016). Understanding thematic analysis and its pitfall. *Demo*, 1(1), 33-39.
18. Korkman, J., Santtila, P., & Sandnabba, N. K. (2006). Dynamics of verbal interaction between interviewer and child in interviews with alleged victims of child sexual abuse. *Scandinavian journal of psychology*, 47(2), 109-119.
19. La Rooy, D., Brubacher, S. P., Aromäki-Stratos, A., Cyr, M., Hershkowitz, I., Korkman, J., Myklebust, T., Naka, M., Peixoto, C. E., Roberts, K. P., Stewart, H. & Lamb, M. E. (2015). The NICHD protocol: A review of an internationally-used evidence-based tool for training child forensic interviewers. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*, 1(2), 76-89.

20. La Rooy, D., Lamb, M. E., & Memon, A. (2011). Forensic interviews with children in Scotland: A survey of interview practices among police. *Journal of police and criminal psychology*, 26(1), 26-34.
21. Lafontaine, J., & Cyr, M. (2016). A study of the relationship between investigators' personal characteristics and adherence to interview best practices in training. *Psychiatry, psychology and law*, 23(5), 782-797.
22. Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Orbach, Y., & Esplin, P. W. (2008). *Tell Me What Happened*. Chichester, UK–Hoboken.
23. Lamb, M. E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P. W., & Horowitz, D. (2007). A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. *Child abuse & neglect*, 31(11-12), 1201-1231.
24. Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Orbach, Y., & Esplin, P. W. (2011). *Tell me what happened: Structured investigative interviews of child victims and witnesses* (Vol. 56). John Wiley & Sons.
25. Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Sternberg, K. J., Esplin, P. W., Hovav, M., Manor, T., & Yudilevitch, L. (1996). Effects of investigative utterance types on Israeli children's responses. *International Journal of Behavioral Development*, 19, 627–637.
26. Lamb, M. E., La Rooy, D. J., Malloy, L. C., & Katz, C. (Eds.). (2011). *Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice*. John Wiley & Sons.
27. Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Orbach, Y., Aldridge, J., Bowler, L., Pearson, S., & Esplin, P. W. (2006). Enhancing the quality of investigative interviews by British police officers. In *Second International Investigative Interviewing Conference, University of Portsmouth, UK*.
28. Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Orbach, Y., Esplin, P. W., & Mitchell, S. (2002a). Is ongoing feedback necessary to maintain the quality of investigative interviews with allegedly abused children?. *Applied Developmental Science*, 6(1), 35-41.
29. Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Horowitz, D., & Esplin, P. W. (2002b). The effects of intensive training and ongoing supervision on the quality

- of investigative interviews with alleged sex abuse victims. *Applied developmental science*, 6(3), 114-125.
30. Lavrakas, P. J. (2008). *Encyclopedia of survey research methods*. Sage publications.
 31. Magnusson, M., Ernberg, E., Landström, S., & Akehurst, L. (2020). Forensic interviewers' experiences of interviewing children of different ages. *Psychology, Crime & Law*, 26(10), 967-989.
 32. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
 33. NICHDprotocol (2013). International Evidence-Based Investigative Interviewing of Children. Posjećeno: 10.05.2022. na mrežnoj stranici: <http://nichdprotocol.com/NICHDProtocol2.pdf>
 34. NICHDprotocol (2014). International Evidence-Based Investigative Interviewing of Children. Posjećeno: 10.05.2022. na mrežnoj stranici: <http://nichdprotocol.com/wp-content/uploads/2013/03/RevisedProtocolTMWH2final-1.pdf>
 35. Orbach, Y., Hershkowitz, I., Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Esplin, P. W., & Horowitz, D. (2000). Assessing the value of structured protocols for forensic interviews of alleged child abuse victims. *Child abuse & neglect*, 24(6), 733-752.
 36. Peto Kujundžić, L. (2016). Suradnja stručnjaka u radu s djecom i žrtvama kaznenih djela. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku
 37. Petrić, I. (2018). Značaj supervizije u radu stručnih suradnika izvanpravne struke na županijskim i općinskim sudovima. U: Ajduković, M. (ur.), Supervizija za suvremene prakse-4 konferencija o superviziji (str. 28). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
 38. Petrić, L. (2020). *Forenzični intervju s djecom*. Završni rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
 39. Pipe, M. E., Lamb, M. E., Orbach, Y., & Esplin, P. W. (2004). Recent research on children's testimony about experienced and witnessed events. *Developmental Review*, 24(4), 440-468.

40. Pipe, M. E., Orbach, Y., Lamb, M. E., Abbott, C. B., & Stewart, H. (2013). Do case outcomes change when investigative interviewing practices change?. *Psychology, Public Policy, and Law*, 19(2), 179.
41. Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba (2010). O nama. Posjećeno: 10.05.2022. na mrežnoj stranici: <https://www.poliklinika-djeca.hr/o-poliklinici/o-nama/>
42. Powell, M. B., Fisher, R. P., & Wright, R. (2005). Investigative Interviewing. In N. Brewer & K. D. Williams (Eds.), *Psychology and law: An empirical perspective* (pp. 11–42). The Guilford Press.
43. Powell, M. B., Hughes-Scholes, C. H., Smith, R., & Sharman, S. J. (2014). The relationship between investigative interviewing experience and open-ended question usage. *Police Practice and Research*, 15(4), 283-292.
44. Pravilnik o radu stručnih suradnika izvanpravne struke na poslovima delinkvencije mladih i kaznenopravne zaštite djece u državnim odvjetništvima i na sudovima. Narodne novine, br. 22/13.
45. Protokol u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece. Vlada Republike Hrvatske (2014). Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova.
46. Rivard, J. R., & Schreiber Compo, N. (2017). Self-reported current practices in child forensic interviewing: Training, tools, and pre-interview preparation. *Behavioral Sciences & the Law*, 35(3), 253-268.
47. Salmons, J. (2014). *New social media, new social science ... and new ethical issues!* Preuzeto s: <https://drive.google.com/•le/d/0B1-gmLw9jo6fLTQ5X0oyeE1aRjQ/>
48. Saywitz, K. J., & Camparo, L. B. (2009). Contemporary child forensic interviewing: Evolving consensus and innovation over 25 years.
49. Saywitz, K. J., Lyon, T. D., and Goodman, G. S. 2011. Interviewing children. U: Myers, J. E. B. (ur.) *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, 3d ed., (str. 337-360) Los Angeles, CA: Sage.
50. Schreiber, N., Bellah, L. D., Martinez, Y., McLaurin, K. A., Strok, R., Garven, S., & Wood, J. M. (2006). Suggestive interviewing in the McMartin Preschool and Kelly Michaels daycare abuse cases: A case study. *Social influence*, 1(1), 16-47.

51. Smith, R., Powell, M., Lum, J. (2009). The relationship between job status, interviewing experience, gender and police officers' adherence to open-ended questions. *Legal and Criminological Psychology*, 14, 51–63.
52. Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Davies, G. M., & Westcott, H. L. (2001). The memorandum of good practice: Theory versus application. *Child abuse & neglect*, 25(5), 669-681.
53. Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Davies, G. M., & Westcott, H. L. (2001). The memorandum of good practice: Theory versus application. *Child abuse & neglect*, 25(5), 669-681.
54. Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Esplin, P. W., Redlich, A., & Sunshine, N. (1996). The relation between investigative utterance types and the informativeness of child witnesses. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 17(3), 439-451.
55. Thoresen, C., Lønnum, K., Melinder, A., & Magnussen, S. (2009). Forensic interviews with children in CSA cases: A large-sample study of Norwegian police interviews. *Applied Cognitive Psychology*, 23(7), 999-1011.
56. Walker, N. E., & Hunt, J. S. (1998). Interviewing child victim-witnesses: How you ask is what you get.
57. Wiles, R. (2012). *What are qualitative research ethics?*. A&C Black.
58. Willig, C., & Rogers, W. S. (Eds.). (2017). *The SAGE handbook of qualitative research in psychology*. Sage.
59. Wright, R., & Powell, M. B. (2006). Investigative interviewers' perceptions of their difficulty in adhering to open-ended questions with child witnesses. *International Journal of Police Science & Management*, 8(4), 316-325.
60. Zakon o kaznenom postupku. Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17.
61. Zakon o sudovima za mladež. Narodne novine, br. 84/11, 143/12, 148/13, 56/15.

7. Prilog

Prilog 1. Anketni upitnik

Osobna obilježja sudionika

1. Što ste po struci:

1. Socijalni radnik
2. Socijalni pedagog
3. Psiholog
4. Ostalo...

2. Koliko dugo ste zaposleni kao stručni suradnik suda izvanpravne struke?

3. Koliko dugo se bavite forenzičkim ispitivanjem djece?

4. Koliko ste otprilike forenzičkih intervjua s djecom proveli do sad?

5. Gdje najčešće provodite forenzička ispitivanja djece?

Iskustvo s korištenjem NICHD protokola

Pred Vama se nalazi set pitanja vezanih za iskustvo s korištenjem NICHD protokola tijekom provođenja forenzičkih intervjua s djecom. Napominjem kako ne postoje točni ili netočni odgovori te Vas molim da na pitanja odgovorite što iskrenije. U slučaju pitanja otvorenog tipa bila bih Vam zahvalna ukoliko biste pružili što detaljne odgovore.

1. Što Vas je zainteresiralo za područje forenzičkog ispitivanja djece?

2. Osim NICHD protokola, imate li iskustva s drugim ispitivačkim protokolima? Kojim?

3. U nekoliko rečenica, molim Vas pokušajte opisati svoje dosadašnje iskustvo s uporabom NICHD protokola.

4. Smatrate li da je uporaba NICHD protokola utjecala na Vašu kvalitetu rada i na koji način?

5. Opišite probleme i izazove s kojima se susrećete prilikom provedbe ispitivanja s djecom koristeći protokol.

6. Niže su navedene važne faze NICHD protokola. Molim Vas da procijenite koliko često tijekom ispitivanja djece koristite pojedinu fazu NICHD protokola?

1. Skoro uopće ne koristim ovu fazu
2. Koristim u 5-25% slučajeva
3. Koristim u 25-50% slučajeva
4. Koristim u 50-75% slučajeva
5. Koristim u 75-95% slučajeva
6. Gotovo nikad ne preskačem ovu fazu

Uvod/upoznavanje djeteta

Uspostava odnosa s djetetom

Ispitivanje epizodičkog pamćenja

Prelazak na pitanja relevantna za slučaj

Istraživanje slučaja slobodnom naracijom

Pauza

Dobivanje informacija koje dijete nije spomenulo

Ako dijete ne spomene nešto o čemu postoje saznanja

Informacije o otkrivanju zlostavljanja

Završavanje

Neutralna tema

7. Što Vam je od smjernica koje pruža NICHD protokol najviše koristilo u radu?

8. Smatrate li pojedine smjernice koje nudi NICHD protokol suvišnima? Molim Vas obrazložite svoj odgovor.

9. Molim Vas da pokušate navesti razloge i/ili opisati situacije kad ste bili primorani odstupati od smjernica NICHD protokola kako biste se prilagodili pojedinom djetetu?

Pitanja vezana za iskustvo sa stručnom podrškom

Pred Vama se nalazi set pitanja vezanih za iskustvo sa stručnom podrškom. Napominjem kako ne postoje točni ili netočni odgovori te Vas molim da na pitanja odgovorite što iskrenije. U slučaju pitanja otvorenog tipa bila bih Vam zahvalna ukoliko biste pružili što detaljne odgovore.

1. Na skali od 1 do 5 molim Vas da naznačite koliko ste zadovoljni do sad provedenim edukacijama o NICHD protokolu i ispitivanju djece?

1. Uopće nisam zadovoljan/a,
2. Uglavnom nisam zadovoljan/a,
3. Neodlučan/a sam,
4. Uglavnom sam zadovoljan/a
5. Jako sam zadovoljan/a

1a. Molim Vas da u nekoliko rečenica obrazložite svoj odgovor na prethodno pitanje?

2. Koliko ste edukacija do sad pohađali vezanih za ispitivanje djece putem NICHD protokola do sad bili? (Molimo Vas da odgovorite brojačno, npr. ukoliko je održano 5 edukacija napišite 5)

3. Molim Vas, na skali od 1 do 5 procijenite u kojoj mjeri ste zainteresirani da se za stručne suradnike na sudovima organiziraju dodatne edukacije vezane uz provođenje forenzičkog ispitivanja djece?

1. Uopće nisam zainteresiran/a,
2. Uglavnom nisam zainteresiran/a,

3. Neodlučan/a sam,
4. Uglavnom sam zainteresiran/a,
5. Jako sam zainteresiran/a

4. O kojim biste specifičnim temama voljeli čuti na takvoj edukaciji?

5. Na koliko ste supervizijskih susreta vezanih za ispitivanje djece putem NICHD protokola do sad bili? (Molimo Vas da odgovorite broičano, npr. ukoliko je održano 5 edukacija napišite 5)

6. Molim Vas, na skali od 1 do 5 procijenite u kojoj mjeri ste bili zadovoljni do sad održanim supervizijama?

1. Uopće nisam zadovoljan/a,
2. Uglavnom nisam zadovoljan/a,
3. Neodlučan/a sam,
4. Uglavnom sam zadovoljan/a,
5. Jako sam zadovoljan/a

6a. Molim Vas da u nekoliko rečenica obrazložite svoj odgovor na prethodno pitanje?

7. Molim Vas, na skali od 1 do 5 procijenite u kojoj mjeri ste zainteresirani da se za stručne suradnike na sudovima organiziraju dodatni supervizijski susreti vezani uz provođenje forenzičkog ispitivanja djece?

1. Uopće nisam zainteresiran/a,
2. Uglavnom nisam zainteresiran/a,
3. Neodlučan/a sam,
4. Uglavnom sam zainteresiran/a,

5. Jako sam zainteresiran/a

8. Postoji li nešto za što smatrate da bi bilo korisno uvesti na supervizijske susrete kako bi Vam bili korisniji?

Prilog 2. Pozivno pismo sudionicima

Poštovani stručni suradnici sudova u RH,

Moje ime je Laura Petrić i studentica sam 5. godine diplomskog studija socijalnog rada Sveučilišta u Zagrebu. U sklopu svog diplomskog rada provodim istraživanje o provođenju forenzičkih intervjua s djecom žrtvama/svjedocima nasilja. Preciznije, zanima me iskustvo uporabe NICHD protokola prilikom provođenja forenzičkih intervjua s djecom iz perspektive stručnih suradnika u Republici Hrvatskoj. Istraživanjem se nastoji dobiti uvid u Vaše osobno iskustvo s uporabom NICHD protokola prilikom ispitivanja djece te čuti Vaše mišljenje o nastavku edukacije za korištenje istoga te potrebi/želji za supervizijama.

Sudjelovanje u ovome istraživanju je dobrovoljno i povjerljivo, a samo istraživanje će se provesti putem „online“ upitnika. Predviđeno trajanje ispunjavanja upitnika je oko 30 minuta. Povjerljivost će biti osigurana na način da samim upitnikom neće biti prikupljeni nikakvi identifikacijski podaci, te će svakom sudioniku biti dodijeljena oznaka (npr. S01 – sudionik 1). U Vaše neobrađene odgovore uvid ćemo imati isključivo moja mentorica doc. dr. sc. Tokić Milaković i ja.

Pitanja u „online“ upitniku su otvorenog i zatvorenog tipa te Vas molim da pružite što opširnije, detaljnije i iskrene odgovore. Pri tome nema točnih ili netočnih odgovora, prvenstveno nas zanima Vaše osobno jedinstveno i dragocjeno iskustvo s uporabom NICHD protokola.

S obzirom kako je ovo prvo takvo istraživanje u Hrvatskoj, posebno Vam se zahvaljujem što ste pristali sudjelovati i dati važan doprinos u utvrđivanju korisnosti primjene NICHD

protokola u forenzičkoj praksi te određivanju smjernica pružanja dodatne stručne podrške u njegovoj primjeni.

Ukoliko želite dobiti uvid u zbirne rezultate istraživanja na razini grupe slobodno mi se obratite putem e-maila laura.petric474@gmail.com tijekom listopada 2022., te ću Vam rado dostaviti kopiju diplomskog rada.

Kako biste pristupili upitniku otvorite sljedeći link:
<https://forms.gle/SUd16JuYNEP4KijN6>

S poštovanjem,

Laura Petrić, sveučilišna prvostupnica socijalnog rada

Prilog 3. Tematska analiza

1. Kakvo je subjektivno iskustvo stručnih suradnika s uporabom NICHD protokola pri provođenju forenzičkih intervjua s djecom svjedocima?

<i>IZJAVA</i>	<i>KOD</i>	<i>TEMA</i>
<i>..., daje strukturu (S03) NICHD protokol mi pomaže da vodim razgovor zadanim slijedom (S04) Isti daje određenu strukturu (S14) fazama intervjua (S01) ..., postupam po zadanom okviru (S02) ..., upravo zbog smjernica i strukture razgovora (S03) ..., propisana struktura (S09) ..., usvojila okvir sa fazama ispitivanja (S12) ..., dala mi je okvir (S14) ..., dao strukturu i smisao (S17) ..., jasne smjernice kako i na koji način (S19) ..., jer sam prije organiziranih edukacija radila ista ispitivanja ali više po instinktu, nedovoljno strukturirano (S05)</i>	<i>Pružanje strukture</i>	<i>Subjektivno iskustvo s uporabom NICHD protokola/utjecaj NICHD protokola na kvalitetu rada</i>
<i>..., vrlo je koristan (S02) Praktičan (S03) ..., najučinkovitiji protokol (S07)</i>	<i>Praktičnost/primjenjivost/olakšava rad tj. ispitivanje djece svjedoka</i>	

<p>..., primjenjiv u praksi (S13) ..., jako mi je pomogao (S17) ..., pojednostavila je ispitivanje, jasno definiranim pravilima (S01) upotrebom protokola samo ispitivanje je jednostavnije za ispitivača i za dijete (S10) Da upotreba protokola utjecala je na kvalitetu moga rada, ..., postići ono što se očekuje u postupku (S19)</p>		
<p>..., precizno definiran instrument (S01) Mislim da je najkompletniji (S07) Taj protokol je sveobuhvatan, temeljit (S13) ..., i vodi detaljno (S15)</p>	Sveobuhvatnost protokola	
<p>..., prilagoditi ispitivanje specifičnim potrebama djeteta (S12) primjeren djeci, a posebno žrtvama (S14) više prilagoditi pitanja psiho-fizičkom, razvoju djeteta (S16)</p>	Primjenjivost/prilagodljivost pojedinom djetetu	
<p>Ključna faza prije samog intervjua s djetetom je faza PRIPREME, koja uključuje upoznavanje djeteta s postupkom na sudu, uključenim osobama u sam postupak pred sudom, svrhom ispitivanja, načinu ispitivanja (S01) Planiram i ostavljam dosta vremena za pripremu djeteta (S12)</p>	Omogućava pripremu djeteta	
<p>Prikupljam informacije o djetetu kako bi se mogla pripremiti za intervju (S12)</p>	Omogućava pripremu ispitivača	
<p>..., ujednačavanju prakse i olakšava kasnija eventualna vještačenja (S02) ..., istovjetan pristup svakom djetetu (S08) ..., osiguravamo jednake uvjete i način ispitivanja bilo kojem djetetu (S12) ..., omogućuje jedan ujednačen i sustavan pristup (S13)</p>	Ujednačenost postupka	

<p><i>Svrhovit, ..., olakšava ispitivanje djece žrtava kaznenih djela, ..., procjena sposobnosti djeteta - individualna procjena žrtve (S01)</i></p> <p><i>..., lakše dolazim do podataka bitnih za procjenu djetetove spremnosti i sposobnosti da svjedoči, te pomaže u formuliranju pitanja bitnih za događaj zbog kojeg se vodi sudski postupak (S04)</i></p> <p><i>Edukacija upotrebe navedenog protokola pomogla mi je na stručan način postupanju sa djetetom žrtvom (S06)</i></p> <p><i>..., dobivanja što boljeg iskaza (S07)</i></p> <p><i>..., uvid u njegovu spremnost i ..., sposobnost da svjedoči (S08)</i></p> <p><i>..., utječe i na odnos s djetetom (S09)</i></p> <p><i>..., olakšava procjenu djeteta, njegovih sposobnosti (S15)</i></p> <p><i>..., proučenog predmeta (S16)</i></p> <p><i>..., prelaskom na ispitivanje dobiti bolje i točnije informacije o samom događaju za koji se vodi postupak (S19)</i></p>	<p>Učinkovitost ispitivanja (procjene djeteta/postupanja/dobivanja iskaza)</p>	
<p><i>..., puno opuštenija i otvorenija u razgovoru i samom držanju, ..., stjecanje povjerenja u samog ispitivača (S09)</i></p> <p><i>..., da se dijete uz mene što više opusti i bez već poteškoća (trauma) odradimo zajedno ispitivanje (S10)</i></p> <p><i>zadobivanje povjerenja djeteta pokazala ključnom za kasnije ispitivanje (S12)</i></p> <p><i>..., steći povjerenje djeteta (S19)</i></p>	<p>Omogućava stjecanje povjerenja</p>	
<p><i>..., pružanjem verbalne i ne verbalne podrške djetetu (S16)</i></p> <p><i>..., humaniji i manje traumatizirajući (S07)</i></p> <p><i>..., način ispitivanja djece svjedoka znatno manje bolan u odnosu na prijašnje načine ispitivanja djece na sudu...u sudnici, bez pomoći i potpore stručne osobe (S11)</i></p> <p><i>..., da, pravilnom pruženom stručnom pomoći djetetu prije ispitivanja tj. pripremom djeteta za svjedočenje, tj. detaljnim opisom postupka i informacijama koje dobije dijete,</i></p>	<p>Smanjenje negativnog utjecaja na djecu svjedoke nasilja/pružanje podrške djetetu</p>	

<p>umanjuje se strah i tjeskoba, uz objašnjenje prostora načina ispitivanja tj. pružanjem verbalne podrške djetetu (S16) ..., bez većeg traumatiziranja (S19) humaniji i manje traumatizirajući (S07) način ispitivanja djece svjedoka znatno manje bolan u odnosu na prijašnje načine ispitivanja djece na sudu...u sudnici, bez pomoći i potpore stručne osobe (S11)da , pravilnom pruženom stručnom pomoći djetetu prije ispitivanja tj. pripremom djeteta za svjedočenje , tj. detaljnim opisom postupka i informacijama koje dobije dijete umanjuje se strah i, ..., uz objašnjenje prostora načina ispitivanja (S16)</p>		
<p>..., te mi je ukazala na propuste koji se čine prilikom postavljanja pitanja (S09); tako da ne postoji mogućnost da bi se kod bilo kojeg djeteta u postupku ispitivanja preskočila koja od faza ispitivanja, ..., Primjenom protokola se greške ispitivača smanjuju (S12); ..., ..., bez postavljanja suvišnih i nepotrebnih pitanja (S19)</p>	<p>NICHD doprinosi smanjenju pogrešaka pri ispitivanju djece</p>	
<p>..., iskaz kvalitetniji (S07) ..., kako bi iskaz bio što kvalitetniji (S08) ..., time dobivamo valjan iskaz (S12) doprinosi kvalitetnijem iskazu djeteta (S13)</p>	<p>Veća kvaliteta dječjeg iskaza (dobivanja potrebnog iskaza)</p>	
<p>Osjećam se sigurnije (S02) Slijedeći protokol imam sigurnost (S08) daje sigurnost kod vođenja intervjua (S09) ..., što meni daje osjećaj sigurnosti (S13) sigurnost onome tko vodi ispitivanje (S14) ..., stručnjaku daje sigurnost i može se pozvati na znanstvene činjenice (S20)</p>	<p>Protokol pruža osjećaj sigurnosti</p>	
<p>Zadovoljna sam primjenom protokola (S05) Odličan instrument (S14) Moje iskustvo je u cijelosti pozitivno (S15)</p>	<p>Opća pozitivna evaluacija</p>	

<p>Zadovoljna (S20) Utjecala je pozitivno (S04) primjena protokola unaprijedila moj rad (S05) Odličan protokol (S17) Da u cijelosti (S15) Povećava kvalitetu moga rada (S14)</p>		
---	--	--

IZJAVA	KOD	TEMA
<p>..., što ako nešto zaboravim, preskočim i slično, ... (S01)</p>	Zabrinutost da će nešto zaboraviti ili preskočiti neku od faza	Problemi i izazovi koji proizlaze iz uporabe NICHD protokola
<p>..., odstupiti od samog protokola i prilagoditi djetetu (S09)</p>	Ponekad potrebno odstupiti od protokola radi prilagodbe djetetu	
<p>Protokol je predugačak za preporučeno ispitivanje djece od 40 minuta maksimalno (S02) ..., uglavnom je prisutno vremensko ograničenje (S08) Intervju se provodi na sudu, odnosno na dokaznom ročištu, često je vrijeme za ispitivanje ograničeno (S08) ..., ponekad nema dovoljno vremena da se protokol u cijelosti provede (S20)</p>	Vremensko ograničenje radi kojeg nije moguće provesti protokol u potpunosti	
<p>..., ponekad i nerazumijevanje ostalih sudionika postupka za sve faze protokola (S04) Nepoznavanje navedenog načina ispitivanja od strane suca, koji nastoji sam postavljati pitanja koja ga zanimaju u svezi kaznenog djela (S06) Izazovi i problemi uvijek i samo proizlaze iz intervencija sudaca i odvjetnika tijekom ispitivanja djece na videolinku (S11) Problem znaju predstavljati suci istrage koji nisu upoznati s protokolom, koji žele sami postavljati pitanja i često se ubacuju u intervju s djetetom i stručnim suradnikom, nemaju strpljenja, požuruju razgovor, žele odmah prijeći na ispitivanje bez provedbe prethodnih faza intervju (S12) Samo s time da sudci shvate važnost protokola (S17)</p>	Nerazumijevanje za protokol od strane ostalih dionika sudskog procesa	

<p><i>Od početne nesigurnosti, vezane uz 11 faza intervjua, ..., koja je polako nestala s iskustvom mogu reći kako sada i nemam nekih problema (S01) nisam naišla na probleme koristeći protokol (S10)</i></p> <p><i>Nemam većih problema (S15)</i></p> <p><i>Nemam problema s protokolom (S17)</i></p> <p><i>U korištenju protokola nemam većih problema u provedbi ispitivanja djece (S19)</i></p>	<p>Nema problema ili izazova s protokolom ili su oni postojali prije, no više ih nema</p>	
--	---	--

2.U kojoj mjeri stručni suradnici slijede smjernice određene NICHD protokolom, tj. pojedine faze protokola, te u kojim situacijama od njih odstupaju?

IZJAVA	KOD	TEMA
<p><i>Ispitivanje epizodičkog pamćenja (S01)</i></p> <p><i>epizodičko pamćenje (S20)</i></p>	Epizodičko pamćenje	Najkorisnije smjernice NICHD protokola
<p><i>..., faza istraživanja slučaja s jasno definiranim načinom za dobivanje opisnih odgovora (S01)</i></p> <p><i>..., istraživanje slučaja (S05)</i></p> <p><i>Poticanje djeteta da samostalno priča o kritičnom događaju (S06)</i></p>	Istraživanje slučaja slobodnom naracijom	
<p><i>Smjernice kako postavljati pitanja i kako ih prilagoditi dobi i zrelosti djeteta (S02)</i></p> <p><i>Najviše mi koriste smjernice koje se tiču postavljanja samih pitanja (S09)</i></p> <p><i>Smjernice vezane za vrste pitanja- način postavljanja pitanja (S11)</i></p> <p><i>Specifične kategorije pitanja mi pomažu (S12)</i></p> <p><i>..., način ispitivanja (S16)</i></p> <p><i>Otvorena pitanja (S17)</i></p>	Generalni postupak postavljanja pitanja	
<p><i>..., prelazak na pitanja relevantna za slučaj (S04)</i></p> <p><i>..., pitanja značajna za slučaj (S08)</i></p> <p><i>Smjernice koje se odnose na 4. fazu intervjua (S16)</i></p>	Pitanja relevantna za slučaj	
<p><i>Uspostava odnosa s djetetom (S04)</i></p> <p><i>..., osobito uspostava odnosa (S05)</i></p> <p><i>Uspostava odnosa (S07)</i></p> <p><i>Upoznavanje djeteta (S08)</i></p>	Uspostava odnosa	

<p>najviše u radu mi pomaže uspostava odnosa s djetetom, izgradnja odnosa (S12)</p> <p>Uspostavljanje odnosa s djetetom (S14)</p> <p>Primjereno predstavljanje djetetu, neobavezan razgovor ponekad i kroz igru, opuštanje djeteta i stjecanje odnosa povjerenja objašnjenje samog tijeka provođenja ispitivanja (S19)</p>		
<p>..., temeljna pravila (S10)</p> <p>..., priprema djeteta (S16)</p>	Temeljna pravila i priprema djeteta	
<p>..., procjena razvoja i sposobnosti djeteta (S12)</p>	Procjena djeteta	
<p>..., sama struktura protokola daje sigurnost tijekom ispitivanja kao i vrijeme za pitanja ali i odgovore odnosno da je najvažnije dijete i njegovi trenutni osjećaji (S09)</p> <p>Jasna struktura i pravila protokola mi značajno olakšavaju rad jer si kada se pripremam za ispitivanje skiciram intervju sa svim fazama kako ne bi nešto propustila (S12)</p>	Struktura protokola općenito	
<p>Sve podjednako (S03)</p> <p>Sve mi je koristilo u radu (S05)</p> <p>Uglavnom su sve smjernice upotrebljive i korisne u radu (S13)</p>	Sve	

IZJAVA	KOD	TEMA
<p>Intervju s djetetom s višestrukim oštećenjima (umjerenom mentalna retardacija i oštećenje sluha) (S01)</p> <p>kod djece sa ADHD (S10)</p> <p>kod djece s umjerenom mentalnom retardacijom i kod djece stranaca gdje je jezik i prevoditelj znatno otežavao primjenu protokola (S12)</p> <p>Kod ispitivanja djece sniženih intelektualnih sposobnosti (S15)</p> <p>psiho-fizičko stanje (S16)</p> <p>te mentalna razvijenost psiho-fizičkom statusu- mentalna dob koja nije u skladu s kronološkom (S19)</p>	<p>Radi razvojnih obilježja na strani djece (Psihofizička razvijenost)</p>	<p>Razlozi odstupanja od smjernica NICHD protokola</p>
<p>U situaciji kad sam ispitivala mlađe dijete koje je bilo zaigrano i imalo potrebu se čuvati i maziti zbog čega sam</p>	<p>Radi obilježja na strani djece (dob)</p>	

<p>onda odgovarala na niz njegovih pitanja koja se nisu ticala samog slučaja pa bi se ponovno vraćali na samo ispitivanje, a budući da je često bio u pokretu onda pratila i usmjeravala ga kako bi mogli nastaviti odnosno na kraju i prekinula jer sam procijenila da daljnje ispitivanje nije moguće (S09)</p> <p>Kod djeteta niže kronološki dobi (S12) kronološkoj dobi djeteta (S14) dob djeteta (S16)</p> <p>..., kad se radi o niskoj kronološkoj dobi (S19)</p>		
<p>Eventualno ako je dijete bilo skroz "smrznuto" i zatvoreno (S03)</p> <p>Ako je dijete izrazito zatvoreno, prestrašeno (S07)</p>	Smrznutost/ zatvorenost djece	
<p>Dijete je bilo u otporu spram neutralnih tema već je željelo prijeći odmah na predmet razgovora (S03)</p> <p>Djeca ponekad iskazu želju da odgovaraju samo na pitanja o događaju zbog kojeg su pozvana na sud, žele sto prije sve bude gotovo (S04)</p> <p>Pojedino dijete ne želi pričati o neutralnim temama, želi da mu se postave pitanja koja zanimaju sud o događaju u obitelji. (djeca starija od 14 godina) (S08)</p>	Volja djece da pričaju samo o događaju od interesa	
<p>U situacija kada je dijete prije ispitivanja instruirano što treba reći i uopće ne sluša moja pitanja i upute (S05)</p> <p>ili je pod značajnim utjecajem počinitelja (S07)</p>	Unaprijed instruirana/pripremljena djeca	
<p>..., kada nije suradljivo (S05)</p> <p>..., otporima (S14)</p>	Nesuradljivost djece/djeca u otporu	
<p>Potreba suca da sam postavlja pitanja (S06)</p> <p>Svaki put kada je to sudac stopirao (S11)</p>	Uplitanje sudaca	
<p>..., isključivo zbog vremenskog ograničenja za ispitivanje (S20)</p>	Vremensko ograničenje	
<p>..., dobivanje info koje se ne tiču opisa kd (S20)</p>	Kad se dobiju informacije koje se ne tiču kaznenog djela	
<p>Obzirom da je prosječna dob djece koje ispitujemo 11 do 17 godina i da se radi</p>	Nema odstupanja	

<p><i>o djeci urednog intelektualnog funkcioniranja, nije bilo potrebe za ikakvim odstupanjima (S02)</i></p> <p><i>Nema (S03)</i></p> <p><i>Nikada u potpunosti nisam odstupala od smjernica NICHD protokola (S14)</i></p> <p><i>Ne mogu se sjetiti nijedne (S17)</i></p>		
---	--	--

3. Kakva je percipirana korisnost NICHD protokola i njegovih pojedinih smjernica pri ispitivanju djece iz perspektive stručnih suradnika?

IZJAVA	KOD	TEMA
<p><i>Ne (S01)</i></p> <p><i>Nema suvišnih smjernica (S02)</i></p> <p><i>Ne (S03)</i></p> <p><i>Ne smatram ni jednu fazu suvišnom (S04)</i></p> <p><i>Ne (S06)</i></p> <p><i>Ne smatram da su suvišna (S08)</i></p> <p><i>Ne (S09)</i></p> <p><i>Ne (S10)</i></p> <p><i>Ne smatram (S11)</i></p> <p><i>Ne (S12)</i></p> <p><i>Smatram da nisu suvišne (S13)</i></p> <p><i>ništa nije suvišno (S14)</i></p> <p><i>Ne (S15)</i></p> <p><i>Ne (S16)</i></p> <p><i>Ne (S17)</i></p> <p><i>ne smatram ni jednu od smjernica suvišnim (S19)</i></p> <p><i>ne smatram da je išta suvišno (S20)</i></p>	<p>Nema suvišnih smjernica</p>	<p>Percepcija suvišnosti pojedinih smjernica NICHD protokola</p>
<p><i>..., predstavlja optimalnu cjelinu koja je sa svim fazama potrebna za pristup i dobivanje valjanog iskaza djeteta (S12)</i></p> <p><i>smatram da su iste dobre i znatno pomažu u ispitivanju svjedoka-žrtve.(djeteta) (S16)</i></p> <p><i>sve su faze bitne u ispitivanju i adekvatnom dobivanju podataka za postupak (S19)</i></p>	<p>Protokol predstavlja cjelinu</p>	
<p><i>svaka struktura daje sigurnost i štiti sadržaj (S03)</i></p>	<p>Struktura protokola je štit</p>	
<p><i>Ponekad su neke smjernice suvišne što ovisi o dobi djeteta (S05)</i></p>	<p>Poneke smjernice su suvišne, no to je situacijski</p>	

<i>Provjeru epizodičkog pamćenja možda manje primjenjujem kod starije djece (S07)</i>		
<i>..., samo ih je ponekad teško uklopiti u sudski postupak (S04) ponekad teško uklopiti na dokaznom ročište na sudu ili svjedočenju na raspravi (S08)</i>	Neke smjernice je teško uklopiti u sudski proces	
<i>njihovom pravilnom primjenom na najmanje štetan način za djecu, možemo dobiti relevantne podatke i informacije o slučaju (S01)</i>	Pravilna uporaba je najmanje štetna za djecu	

4. Kakvo je percipirano iskustvo stručnih suradnika s pohađanim edukacijama o provedbi NICHD protokola?

IZJAVA	KOD	TEMA
<i>Zadovoljna sam provedenim edukacijama (S05) Što se tiče provedenih edukacija zadovoljna sam (S09) Jednostavno sam zadovoljna (S11) Smatram da su dosadašnje edukacije bile dobre, uglavnom sam zadovoljna (S13)</i>	Opće zadovoljstvo	Izvori zadovoljstva edukacijama
<i>Načinom i kvalitetom vođenja edukacije (S15)</i>	Kvaliteta vođenja edukacija	
<i>Mislim da je početna edukacija sa svim sudionicima sudskog postupka bila dobra (S12)</i>	Sudjelovanje drugih dionika sudskog procesa	
<i>..., stručnost edukatora je neupitna (S10)</i>	Stručnost edukatora	
<i>..., jer sam dobila važne informacije o protokolu (S05)</i>	Dobivanje informacija o protokolu	
<i>Upoznala stručnjake, upoznala kolege iz drugih sudova i podijelila s njima iskustva (S05)</i>	Radi upoznavanja drugih stručnjaka i dijeljenja dijeljenje iskustava	
<i>Kao novi stručni suradnik prošla sam sveobuhvatnu edukaciju o protokolu i primjeni istog u organizaciji Unicefa i Ministarstva pravosuđa (S14)</i>	Sveobuhvatnost edukacija	
<i>Obzirom je edukacija provedena samo u dva navrata isto smatram nedovoljnim, naročito zbog novo zaposlenih stručnih suradnika izvanpravne struke koji</i>	Premali broj edukacija/ nema kontinuiteta edukacija	Izvori nezadovoljstva edukacijama

<p>nemaju mogućnost proći edukaciju (S01)</p> <p>Do sada je provedena samo jedna edukacija (S02)</p> <p>Edukacije za stručne suradnike u sudovima održavaju se zaista rijetko (S04)</p> <p>Edukacije za stručne savjetnike u sudovima se vrlo rijetko održavaju (S08)</p> <p>ali nažalost nema kontinuirane edukacije koju smatram potrebnom (S12)</p> <p>Malo ih je bilo (S17)</p> <p>trebale češće održavati (S19)</p> <p>mora biti kontinuirana (S20)</p>		
<p>..., u RH u biti gotovo ni nema stručnjaka koji bi mogli voditi edukaciju (S20)</p>	<p>Nedostatak stručnjaka koji mogu provoditi edukacije</p>	
<p>Pa edukacija nije bila posebno detaljna (S03)</p>	<p>Edukacije nisu bile dovoljno detaljne</p>	
<p>Mislim da bi se takve edukacije trebale proširiti i na suce o potrebi takvog načina ispitivanja od strane stručnih suradnika (S06)</p> <p>ali isto tako smatram da su iste ili slične edukacije u isto vrijeme kada i stručni suradnici trebali prolaziti ili barem imati uvid u njih i drugi dionici sudskog postupka kako bi imali više razumijevanja prilikom ispitivanja djece te tome prilagodili i svoja pitanja i ponašanja u sudskim postupcima gdje se ispituju djeca (S09)</p>	<p>Ne sudjelovanje/ne razumijevanje drugih dionika sudskog procesa</p>	
<p>..., ali same grupe su bile prevelike (S10)</p>	<p>Prevelike edukacijske grupe</p>	
<p>Sve vezano uz ispitivanje djece, zaštitu djece žrtava kaznenih djela (S01)</p> <p>Sve me zanima (S03)</p> <p>svemu što je aktualno iz tog područja (S05)</p> <p>Sve su teme važne (S11)</p> <p>Nastavak na osnovnu edukaciju iz forenzičnog ispitivanja (S17)</p> <p>zainteresirana sam za sve teme (S18)</p>	<p>Sve teme</p>	<p>Teme o kojima bi stručni suradnici voljeli čuti na edukacijama</p>
<p>Razvojna psihologija djeteta (S02)</p>	<p>Teme vezane uz razvojnu psihologiju djece</p>	

<i>percepcija, pamćenje, komunikacijske sposobnosti, kognitivno spoznajne sposobnosti, sugestibilnost (S20)</i>		
<i>Svjedočenje djece na sudovima (S04) Uloga djeteta u sudskom postupku (S08)</i>	Uloga djece u sudskom procesu	
<i>Rad s djecom s posebnim potrebama (S07) Pristup djeci s posebnim potrebama (S12) Rad s djecom s poteškoćama u razvoju (S14)</i>	Teme vezane za rad s djecom s posebnim potrebama	
<i>Odnos suca i stručnog suradnika (S13) zajednička edukacija pravnika i stručnjaka izvanpravne struke, ali edukacija mora biti kombinirana s vježbanjem kako bi se teoretska znanja pretočila u vještinu (S20)</i>	Teme vezane za odnose i suradnju sa sucima	
<i>Voljela bih više čuti o temama koje se tiču novih vrsta ovisnosti kod djece (nove tehnologije, igrice, društvene mreže...) kao i o njihovom mentalnom zdravlju koje je ugroženo zbog izazovnog vremena u kojem odrastaju i to s aspekta više stručnjaka kao i načinima kako im pristupiti i prilagoditi sam pristup i način ispitivanja, ali i kuda i kome ih usmjeriti (S09)</i>	Teme vezane za nove probleme s kojima se djeca nose s obzirom na vrijeme u kojem odrastaju	
<i>Kontinuirano usavršavanje u primjeni novih metoda rada s djecom- priprema i ispitivanje (S16) kako provesti ispitivanje djeteta koje je "kontaminirano" prije nego se došlo do faze ispitivanja (S10) Kako i nakon ispitivanja zaštititi dobrobit djeteta povratkom u obitelj (S19) provođenje statistike o toj djeci (S19) djeca pripadnici manjina (S14) konvencija o pravima djeteta (S20) vještačenja forenzičkih ispitivanja (S02) načini ispitivanja prilagođeni dobi djeteta i okolnostima u kojima se ispituju (S04) Način pomoći djetetu u prevladavanju stresa dolaskom na sud (S06) Utvrđivanje sposobnosti za svjedočenje i vjerodostojnosti iskaza (S08)</i>	Ostalo	

<i>uvježbavanje ispitivanja i kasnija analiza (S02)</i>		
---	--	--

5. Kakvo je percipirano iskustvo stručnih suradnika sa supervizijskim susretima vezanim uz korištenje NICHD protokola?

IZJAVA	KOD	TEMA
<i>Supervizija je organizirana u malim grupama (oko pet stručnih suradnika) (S01) Rad u malim grupama sa stručnim vodstvom (S10) Svidio mi se rad u malim skupinama (S14)</i>	Rad u malim skupinama	Izvori zadovoljstva supervizijom
<i>Razgovori sa stručnjacima i kolegama, razmjena informacija i iskustava (S05) ..., razmjena iskustava s kolegama/kolegicama koje rade isti posao kao i ja (S14) Razmjena mišljenja i iskustava (S15)</i>	Razgovor sa stručnjacima/kolegama/razmjena iskustava	
<i>..., pregledavali snimke intervjua (S01) Sviđalo mi se što smo donosili snimke vlastitih primjera ispitivanja djece i analizirali ih u grupi (S07) Supervizija se odnosila samo na evaluaciju rada, odnosno analizu intervjua (S12)</i>	Pregledavanje snimaka ispitivanja/analize ispitivanja	
<i>..., korisna radi poboljšanja kvalitete rada, ali i kao podrška takvom, po nekada vrlo stresnom radu (S02) Bila sam zadovoljna (S13)</i>	Opće zadovoljstvo	
<i>..., trenerica je detaljno prokomentirala razgovor koji sam vodila i ukazala mi na dobre i loše strane (S03) Rad na konkretnim slučajevima (S14)</i>	Razgovor o slučajevima	
<i>Supervizija je bila davno (S03) ... superviziju bi trebalo biti češće, makar jednom u dvije godine (S06) ..., no treba ih održavati u kontinuitetu (S13) Smatram da bi se ista trebala održavati češće (S16) ..., konstantna podrška je ključna (S17)</i>	Rijetko održavanje supervizija	Izvori nezadovoljstva supervizijom
<i>Budući da nemam iskustvo sa supervizijama nakon ove jedne bila sam više zbunjena jer sam imala druga</i>	Nezadovoljstvo načinom provođenja supervizije	

<i>očekivanja, a većinu vremena je zauzela osoba koja je pričala o svojim problemima na radnom mjestu odnosno bez uvida u sebe i svoje postupanje već je situaciju prikazala iz svojeg kuta, a isto je završeno bez ikakvih zaključaka ili napretka u promišljanju kod te osobe. Tako da se zapravo s te supervizije sjećam samo toga iako je ista započela zanimljivo i u drugom smjeru (S09)</i>		
<i>Nedostaje razgovora na temu ventiliranja različite vrste emocija koje se javljaju uz ovaj posao, a koje nemate s kim podijeliti, a svaki dan svjedočite teškim životnim pričama djece i mladih (S12)</i>	Na supervizijama nedostaje mogućnost „ventiliranja“	
<i>Nisam bila u prilici sudjelovati na supervizijskim susretima (S04) Nisam sudjelovala pa sam neodlučna vezano uz supervizije (S08) Nisam sudjelovala na supervizijama (S18)</i>	Nisu sudjelovali na supervizijskom susretu	Nisu sudjelovali na supervizijskom susretu
<i>Gostovanja stručnjaka, posebno iz drugih zemalja, obzirom da se u RH samo manji dio stručnjaka bavi tim područjem (S02) Uvesti susrete stručnjaka koji se bave ovom problematikom svakako bi koristilo u radu (S04)</i>	Gostovanje/susrete stručnjaka	Teme o kojima bi na supervizijama htjeli čuti
<i>Potrebno je kao prvo osigurati superviziju (koje nema) za stručne suradnike izvanpravne struke (S01) Za početak bi bilo korisno sudjelovati (S08) ..., supervizijski susreti moraju biti kontinuirani nešto kao cjeloživotno učenje (S20)</i>	Želja za općim sudjelovanjem na supervizijskom susretu	
<i>Kako osnažiti sebe za rad na ovim predmetima i kako ventilirati nagomilani stres (S07)</i>	Tema samoosnaživanja	
<i>..., senzibiliziranje sudaca kao i njihovog odnosa prema stručnom suradniku (S13) možda kombinirati sa sucima i državnim odvjetnicima kako bi dobili uvid i s one druge strane odnosno što njima treba ili nedostaje (S14)</i>	Suradnja sa sucima	
<i>..., igranje uloga (S17)</i>	Igranje uloga	

<i>Iznijeti stvarne probleme koje muče supervizante bez zadržavanja misli i emocija, a za nove supervizije dogovoriti teme kako bi se svi mogli pripremiti i aktivno sudjelovati i time bi se postigao bolji efekt supervizije (S19)</i>	Razgovor o stvarnim problemima	
<i>..., obraditi i područje mogućeg utjecaja ispitivača, osoba bliskih djetetu koji su manipulativni (S20)</i>	Mogući utjecaj ispitivača	
<i>..., dosadašnje supervizije bile su jako dobro organizirane (S10)</i>	Zadovoljstvo dosadašnjim modelom supervizija	
<i>Ne (S03) Ne znam što bi bilo korisno uvesti (S05) Ne znam (S06) Ne znam (S09) Ne (S11) Trenutno ne znam (S12) Ne pada mi ništa na pamet (S17) Nemam prijedloga (S18)</i>	Nema prijedloga	

Usputni nalaz

<i>..., vrste kaznenih djela kojima su djeca bila izložena (S05) ..., najveći problem je kod kaznenih djela počinjenih unutar obitelji (S09) ..., naročito kod obiteljskog nasilja ili sex delikata (S16)</i>	Vrste kaznenih djela	Opći problemi i izazovi forenzičkih ispitivanja
<i>..., kada djeca već unaprijed odluče štiti počinitelja (S07) ..., počinitelj i žrtva nastavljaju živjeti zajedno i nakon počinjenja kaznenog djela zbog čega su djeca izložena dodatnom pritisku okoline i temeljem toga prilagođavaju svoje ponašanje i sam iskaz prilikom ispitivanja (S09) ..., ako se radi o djeci koja su ranije (nap) pripremljena od počinitelja-(roditelja) (S19)</i>	Unaprijed instruirana djeca	
<i>..., protek vremena od kaznenog djela (S05)</i>	Protek vremena od kaznenog djela	

<p>..., kada imam dijete suprotnog spola, ali zahvaljujući precizno razrađenim fazama intervjua razlika u spolu nestaje (S01)</p> <p>..., dob djeteta (S05)</p> <p>..., djeca niže kronološke dobi zaigranija i imaju izraženu svoju volju, ..., su starija djeca, tinejđeri, u otporu zbog čega se neke faze i preskaču (S09)</p> <p>Izazov za ispitivanje su djeca s posebnim potrebama (poremećaji iz autističnog spektra, ADHD, epilepsija gdje stresna situacija ispitivanja je u dva navrata bila okidač za epileptički napad (S12)</p> <p>kronološka dob djece, ..., i rad s nacionalnim manjinama (romi) (S14)</p> <p>..., dob djeteta, psiho- fizički razvoj, ponekad kako pomoći djetetu da se smiri, opusti (S16)</p> <p>..., psiho - fizičkim smetnjama (S19)</p>	<p>Psihofizička obilježja djece</p>	
<p>..., pravnici nemaju dovoljno edukacije a niti strpljenja (S02)</p> <p>..., određeno nerazumijevanje nekih sudionika sudskog postupka (S08)</p> <p>Smatram da pojedini suci nemaju strpljenja i empatije (S13)</p>	<p>Nerazumijevanje za forenzičko ispitivanje od strane drugih dionika sudskog procesa</p>	

IZJAVA	KOD	TEMA
<p>-Nametnulo se kao dio opisa poslova (S01)</p> <p>-Jednostavno je došlo s novim poslom (S02)</p> <p>-Opis radnog mjesta na kojem radim (S03)</p> <p>-Opis radnog mjesta (S04)</p> <p>- u opisu mi je poslova (S06)</p> <p>-Promjenom ZKP-a i donošenjem Pravilnika o radu stručnih suradnika izvanpravne struke u sudu to mi je postalo redoviti posao...(S09)</p> <p>-Odlukom Ministarstva pravosuđa RH određeno je da stručni suradnici s nižih sudova moraju raditi i za više (županijske) sudove, a posao na višem sudu podrazumijeva ispitivanje djece žrtava kaznenih djela (S11)</p>	<p>Opis radnog mjesta</p>	<p>Motivacija za bavljenje forenzičkim ispitivanjem- usputni nalaz</p>

<ul style="list-style-type: none"> - zaposlenje na poslovima koji uključuju forenzičko ispitivanje djece (S14) - Dodjela u opis mojih poslova, na koji posao sam raspoređena odlukom tadašnjeg ministra pravosuđa (S16) - ispitivanje djece je u aktivnost unutar opisa radnog mjesta stručnih savjetnika u sudu. (S18) 		
edukacija Unicefa (S07)	Radi pohađanja edukacija	
Kad sam se susrela s ispitivanjem djeteta, interesiralo me kako osigurati dokaz (S11)	Interes za područjem ispitivanja djece	
Profesionalni izazov (S06)	Profesionalni izazov	
<ul style="list-style-type: none"> - Forenzičkim ispitivanjem djece dolazi se do stvaranja povjerenja djetete ispitivač u određenoj mjeri ovisno o djetetu,...(S05) - Kako smanjiti stres djeci prilikom iskazivanja u njima neprirodnoj sredini i s jakim emocionalnom uključenosti (S10) -Kad sam se susrela s ispitivanjem djeteta, interesiralo me kako zaštititi djetete da ne trpi sekundarnu viktimizaciju od sustava i da više ne dolazi na sud. Zaštita interesa i dobrobiti djece (S11) - To što svako iskustvo ispitivanja zahtijeva individualan pristup i prilagodbu životnoj dobi i zrelosti žrtve (S15) - posebna ljubav i osjetljivost prema djeci, mladima (S17) - da se od djeteta dobije pravodobna, potpuna i razumljiva informacija sa što manje novih trauma za djetete (S20) - Sve vezano uz zaštitu djece svjedoka i žrtava prilikom ispitivanja na sudu (S08) -zaštita interesa i prava djece (S19) 	Smanjenje negativnog utjecaja na djecu/zaštita dobrobiti djece	

IZJAVA	KOD	TEMA
S obzirom da sam na radnom mjestu samo jedan mjesec nisam sudjelovala u nijednoj edukaciji i nemam informacije	Zadovoljstvom edukacijama	Iskaz sudionika koji nije pohađao edukacije (S18)

<i>da li se i koliko često se edukacije provode te kakvog su sadržaja (S18)</i>		
<i>S obzirom na vrlo kratko razdoblje rada i time nedostatak znanja i iskustva, zainteresirana sam za sve teme (S18)</i>	Teme o kojima bi voljela čuti na edukacijama	